

DEVLETLER HUKUKUNDA SOVYET GÖRÜSÜNÜN ANA HATLARI

Doç. Dr. Mehmet GÖNLÜBOL

MARKS VE ENGELS'İN HUKUK ANLAYIŞI VE DEVLETLER HUKUKU

Marks ve Engels'in hukuk anlayışı kısaca şöyle özetlenebilir: Hukuk esas itibariyle devlet ile ilgilidir; devlet olmayan yerde hukuk bulunmayacağı gibi, bir hukuku olmayan devlet de düşünülemez. Hukuk bir merkezde toplanmış bir zor nizamıdır; yani müeyyide şeklinde zor tedbirleri derpiş eder ve bu nizamın normlarını yaratır, yürürlüğe koyar ve bilhassa müeyyideleri infaz için organlar ihdas eder. Devlet mahiyeti icabı sınıf karakterini taşımaktadır; yani devlet, cemiyetin sömüren ve sömürülen olmak üzere ikiye ayrıldığı yerde görülür. Hukukun esas görevi de bir sınıf tarafından -devlet içinde istihsal vasıtalarına malik olan sınıf-tarafından diğer sınıfın -bu vasıtalara malik olmayan sınıfın - istismarını sağlamaktır.

Sovyet hukuk sistemi Marks ve Engels'in bu nazariyesi üzerine inşa edilmiştir. Sovyet hukuk doktrinine göre, devlet ve devletin tabii bir unsuru olan hukuk, cemiyet içinde istihsal vasıtalarını elinde tutan zümrenin bu vasıtalara malik bulunmayan zümreyi istismar etmek için vücade getirilmiş sun'i bir yaratıktır. (1). Marks ve Engels'in genel hukuk nazariyesini tahlil konumuzun dışında kalmaktadır. Biz bu nazariyeciler tarafından ortaya konan hukuk anlayışının Sovyetler tarafından devletler hukukuna ne şekilde uygulanmaya çalışıldığını belirtmekle yetineceğiz.

---

(1) Hans Kelsen, *The Communist Theory of Law*, Frederick A. Praeger, New York, 1955, s. 148.

Devletler hukuku bağımsız devletler arasındaki münasebetleri düzenleyen bir normlar sistemi olarak tarif edilirse, Marksist hukuk görüşünün milletlerarası sosyal nizama uygulanması imkânsız olur; çünkü devletler hukuku iç hukuk gibi merkezileşmiş bir hukuk sistemi değildir. Milletlerarası alanda devletler hukuku normları yaratan ve bu hukukun müeyyidelerini infaz eden bir organ bulunmamaktadır. Daha önemlisi, devletler hukukunun başlıca şahısları olan devletleri idare eden veya sömüren ve idare edilen veya sömürülen olmak üzere ikiye ayırmaya imkân yoktur. Marksist doktrin bir devlet içinde bir guruba diğer bir gurubun tahakkümü olayını ekonomik vâkıalarla izah etmekte, guruplardan birinin bu vasıtalara malik bulunmamasından ileri geldiği faraziyesinden hareket etmektedir. Bu doktrine göre, bir camia, o camia içindeki istihsal vasıtaları idare eden zümrenin elinde bulunduğu takdirde bir devlet sayılmaktadır. Bu görüşün milletlerarası alana uygulanması imkânsızdır. Çünkü milletlerarası alanda bir devletin diğer devlete tahakkümünden bahsedilemez. Devletler hukuku ise milletlerarası camiada, Marksist doktrine göre hukukun bir devlet içinde kurmaya çalıştığı nizamın tam aksini sağlamaktadır. Devletler hukuku bütün devletlerin egemen eşitliğini kabul etmekte - ki bu prensibe Sovyet hukukçuları özel bir önem atfetmektedir - hiç bir devletin veya devletler gurubunun diğer devletlere tahakkümüne cevaz vermemektedir. Küçük devletlerin daha büyük devletlere az-çok tabi olduğu doğrudur. Ancak, bu tâbiyet hukukî değil, siyasî bir olaydır. Tâbiyetin hukukî bir durum arzettiği yerde, meselâ himaye rejiminde, hâmi devlet ile himaye altındaki devlet arasındaki münasebet bir andlaşma ile tespit edilmektedir. Devletin bu şekilde bir andlaşma akdine mecbur bırakılması da gene siyasî bir olaydır. Aynı şekilde, sömürgelerin anavatan tarafından sömürülmesi bir devletler hukuku meselesi değil, iç hukuk meselesidir.

Hans Keesen'e göre devletler hukukuna - hiç olmazsa **prima facie** - sınıf karakteri atfetmek şu sebeple mümkün olabilir: Bütün devletlere anayasa muhtariyeti tanımak ve bir devletin iç işlerine diğer devletlerin müdahalesini menetmekle - ki Sovyet devletler hukuku teorisi bu prensibe de özel bir önem atfetmektedir - devletler hukuku her devlet içinde bir zümrenin diğer bir zümre tarafından sömürülmesine imkân vermektedir. Ancak, Kelsen'in de dediği gibi, devletler hukuku burada da, bünyesi ne olursa olsun, bütün devletlere eşit haklar tanımaktadır (2). Çünkü, idare et-

(2) *Ibid.*, s. 149.

mek veya edilmek yalnız kapitalist cemiyetlerde görülen bir olay değildir. Sosyalist devletlerde, utopik sınıfsız cemiyet kurulmadan önceki devrede, proletarya idare eden sınıf durumundadır. Şu halde, devletler hukukunun tanıdığı müdahale etmeme ve anayasa muhtariyeti prensiplerinden bu sınıf da istifade etmektedir. Bu sebeple, bir devlet içinde cereyan eden sınıf mücadelesinde tamamen tarafsız kalan devletler hukukunun sınıf karakteri taşıdığı söylenemez. Devletler hukuku bir sınıf veya zümre hukuku olmadığı içindir ki Sovyet Devleti bu hukuku normatif bir düzen olarak, hem sosyalist devletlerle hem de kapitalist devletlerle olan hukukî münasebetlerinde mecburî ve bağlayıcı olarak kabul etmiştir. Diğer taraftan, Marks'ın hukuk felsefesi devletler hukukunu bir hukuk saymadığı halde, Sovyet Hükûmetinin tatbikatını izliyen ve bu Hükûmetin icraatını fikrî alanda desteklemek ile görevlendirilmiş bulunan Sovyet ilim adamları devletler hukukunu Marks'ın hukuk felsefesi açısından izah için boş gayretler sarfetmişlerdir.

Utopik komünist felsefesi ileride kapitalist devletlerin tamamen ortadan kalkacağı faraziyesi üzerine inşa edilmiştir. Kapitalist devletler ortadan kalkınca, bu devletler arasındaki devletler hukuku da ortadan kalkacaktır. Devletler hukuku ortadan kalkınca milletlerarası alanda bunun yerine nasıl bir sistem kaim olacaktır? Bu soru Engels'in «Aile, Hususi Mülkiyet ve Devletin Menşei» adlı kitabında cevaplandırılmaktadır. Kapitalizm ile beraber kapitalist devletler de ortadan kalkınca, Engels'e göre, bir cebir vasıtası olarak devlet de ortadan kalkacaktır. Bunun tabii bir sonucu olarak milletlerarası münasebetleri tanzim eden devletler hukuku da ortadan kalkacak ve milletlerarası câmia geniş ve mesut bir aile şeklini alacaktır. Bununla beraber, Engels'in deyimi ile, «şeylerin idaresi» devam edecektir; çünkü gerek sosyalist, gerek komünist ekonomi «idare» yi zaruri kılmaktadır. Başka bir deyimle, devletler hukuku ortadan kalktıktan sonra milletlerarası alanda davranışı tanzim eden kaideler bulunacak, fakat bunlar hukuk kaidesi olmayacaklardır. Milletlerarası alanda komünist idare kurulduktan sonra idarî mekanizmanın işlemesi için zor kullanılmaya lüzum kalmıyacaktır, çünkü herkes ihtiyacı olan bütün şeylere malik olabilecektir. Sonra, herkeste öyle bir sosyal şuur doğacaktır ki, sosyal teşkilatlanmanın başlangıcında fertlerin aile ile olan münasebetlerinde olduğu gibi komünist câmiada da herkes mecbur olduğu için değil, fakat toplumun bir üyesi olarak topluma hizmet ve o toplumda kabul edilmiş kaidelere riayet edecek-

tir (3). Ancak, Lenin'in de belirttiği gibi, böyle bir cämianın kurulması çok uzun zaman alacaktır. (4). Fakat bu görüşü izliyen Sovyet Devleti, Hegel tarafından ortaya atılan teoriden mülhem olarak, devleti insan tarafından yaratılmış en yüksek bir teşkilât olarak görmek ve ona tapmaktansa, zorun kullanılmadığı bir cemiyetin kurulması için beklemeyi tercih etmektedir. Başka bir deyimle, Sovyetler devleti bir **gaye** değil, devletsiz bir cemiyetin kurulması için zarurî bir **vasıta** olarak görmektedirler. Stalin muhtelif vesilelerle yapmış olduğu konuşmalarında, «tecavüzkâr» emeller taşıyan kapitalist komşuların, Sovyetler Birliğini zor mekânizmasına malik olmak durumunda bıraktığını ileri sürmüştür. Devletin bulunmadığı utopik bir cemiyetin teşkilini imkânsız gören Sovyet devlet adamları devleti kuvvetlendirmek için tedbirler alınması gerektiğini açık olarak ifade etmekten çekinmemişlerdir.

Marks ve Engels'in hukuk görüşünü bu şekilde kısaca özetledikten sonra, şimdi en tanınmış iki Sovyet hukukçusunun devletler hukuku hakkındaki görüşlerine temas edelim.

KOROVİN'İN «İNTİKAL DEVRESİ DEVLETLER HUKUKU»

Sovyet devletler hukuku nazariyesi istikrarlı bir durum göstermemektedir. İhtilâlden sonra Sovyet hukukçuları devletler hukukunda Sovyet görüşünü izah için, zaman zaman birbiriyle tezat halinde olan, çeşitli görüşler ortaya atmışlar, birçok yazarlar bu görüşlerinden dolayı kınanmışlar, bazıları da resmî çevrelerin veya diğer yazarların tenkitleri karşısında görüşlerini değiştirmek mecburiyetinde bırakılmışlardır.

Sovyetler Birliğinde devletler hukukunun nazari esaslarını izah eden ilk eser Eugene A. Korovin tarafından kaleme alınmıştır. 1924 yılında yayınlanan bu eserin adı **İntikal Devresi Devletler Hukuku**'dur. Korovin tarafından bu eserde ortaya atılan görüş, Sovyetler hukuku nazariyesine bir müddet hâkim olmuştur. Bolşevik ihtilâlinin ilk yıllarında Sovyetler Birliğinde genel temayül devletler hukukunun mevcudiyetini inkâr istikametinde geliştiği kalde,

(3) Grigory I. Tunkin, «Co-existence and International Law», *R.d.C.*, 95 (1958 - III), s. 46; John N. Hazard, «The Soviet Concept of International Law», *Proceedings of the American Society of International Law*, 1939, ss. 33 vd.

(4) V.I. Lenin, *State and Revolution* (Little Lenin Library, Vol. 14), International Publishers, New York, 1932, bilhassa ss. 69 vd. Ayrıca bkz: Tunkin, *op.cit.*, ss. 45-46.

Korovin bu kitabında devletler hukukunun tamamının bir kalem darbesiyle ortadan kaldırılamıyacağını ileri sürmüştür. Korovin «intikal devresi devletler hukuku» görüşünü, Sovyet Hükûmeti ihtilâlden sonra infirad politikasını terkederek diğer devletler tarafından tanınmak ve bu devletlerle ticarî münasebetlere girişmek lüzumunu duyduğu bir sırada ortaya atmıştır. Yeni Sovyet politikasının gelişmesine engel olan iki sebep bulunuyordu: Birincisi Sovyet Devletinin İmparatorluk Hükûmetinin vecibelerini yüklenmeyi kabul etmemesi; ikincisi komünizmin dünya ihtilâli emelini gerçekleştirmek çabası. Korovin komünizmin dünya ihtilâli emelini reddetmemiştir. Zaten kitabının başlığındaki «intikal devresi» tâbiri, dünya ihtilâli gerçekleşmeden önceki devreyi ifade etmektedir; dünya ihtilâli olduktan sonra kurulacak komünist câmiada devletler hukukuna ihtiyaç kalmıyacaktır. Diğer taraftan, Korovin Sovyetler Birliğinin milletlerarası vecibelerine sadık kaldığını izaha çalışmıştır (5).

Korovin mer'î devletler hukukunun Sovyet Devleti ile diğer devletler arasındaki münasebetlere tatbik edilemeyeceğini iddia etmiştir. Sosyalist Devlet kurulduktan sonra bu devlet ile diğer devletler arasındaki münasebetleri düzenlemek için yeni bir devletler hukuku ortaya çıkmıştır. Bu hukuk kapitalist devletler arasındaki münasebetleri düzenleyen devletler hukukundan farklıdır. Zaten dünyadaki bütün devletlerin benimsediği mütecanis ve genel bir devletler hukuku hiç bir zaman mevcut olmamıştır. Tatbikatta birbirinden farklı birçok devletler hukuku sistemleri vardır: Meselâ, Avrupada, bilhassa büyük devletler arasında münasebetleri düzenleyen bir Avrupa devletler hukuku; Amerikan devletleri arasında münasebetleri düzenleyen bir Amerikan devletler hukuku; kapitalist devletlerle sömürgeler ve «yarı sömürgeler» (hima-ye altında devlet, mandalar) arasında münasebeti düzenleyen hususi bir devletler hukuku sistemi; ve nihayet, sosyalist devletlerle kapitalist devletler arasında münasebetleri düzenleyen bir devletler hukuku bulunmaktadır. Korovin'e göre, sırf kapitalist devletler arasındaki münasebetlere uygulanan devletler hukuku normlarının tümü, kapitalist devletlerle sosyalist devletler arasındaki münasebetlere uygulanamaz. Bununla beraber, bu iki devletler hukuku sisteminde birçok müşterek kaideler de bulunmaktadır. Bu müşterek kaideler dışında bu iki hukuk sistemini bağdaştırmak imkânsızdır.

(5) L.B. Schapiro, «The Soviet Concept of International Law», *The Yearbook of World Affairs*, 1948, ss. 274-275.

Meselâ, sosyalist devletler hukuku eşitlik prensibine aykırı düşen normları reddetmektedir: Mandalar ve kapitülâsyonlar gibi (6).

«İntikal devresi devletler hukuku» nazariyesi o sıradaki Sovyet tatbikatına uymuyordu; çünkü o sırada Sovyet Hükûmeti mer'î devletler hukuku kaidelerine itirazda bulunmuyordu. Koro-
vin'in böyle bir nazariye ortaya atmasına sebep olan mesele Sovyet Hükûmetinin Rus İmparatorluğunun halefiyeti ile ilgili istikrarsız tutumu idi. Sovyet Hükûmeti yıkmış olduğu İmparatorluğun hukukî şahsiyetine halef olduğunu inkâr etmemekle beraber, birçok sebepler ileri sürerek İmparatorluğun vecibelerini devralmayı reddetmiştir. (7).

Çarlık Hükûmetinin milletlerarası vecibeleri konusunda Sovyet Hükûmetinin tutumu özet olarak şöyle olmuştur:

1) Andlaşmalar bakımından, Sovyet Hükûmeti Çarlık Çarlık Rusyasının akdettiği bütün gizli andlaşmaları 28 Ekim 1917 tarihli bir emirname ile denonse etmiştir. Bununla beraber, ihtilâlden önce akte edilmiş olan bütün andlaşmaların muteber olmadığı iddia edilmemiştir. Sovyet Hükûmetinin 2 Nisan 1924 tarihli bir muhtırasında şöyle deniliyordu: «Eski Rus rejimi ve geçici hükümet tarafından akte edilmiş andlaşmalar aslâ tamamen feshedilmemiştir; ancak [bu ifadeden] bütün andlaşmaların tekrar tasvip edilmesi gerektiği mânası çıkarılmamalıdır. Bu meselenin her devlet ve her andlaşma için 'rebus sic stantibus' kaidesi bakımından ayrı ayrı incelenmesi lâzımdır». (8). Sovyet Hükûmeti ihtilâli takip eden yıllarda aktettiği birçok andlaşmalara koydurduğu hükümlerle, bu andlaşma hükümleri ile bağdaşmayan eski andlaşmaları fesih yoluna gitmiştir. Meselâ 16 Mart 1921 tarihinde Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan andlaşmanın 6 ncı maddesinde şöyle denilmektedir: «Tarafeyni müteakideyn iki millet arasında şimdiye kadar aktolunan bilcümle muahedatın kendi menafii mütekabilelerine tetabuk etmediğini tasdik ederler. Binaenaleyh işbu muahedatın keenlemyekün ve münfesih olduğu hususunda tarafeyn müttehittir. Rusya Şûraları Federatif Hükûmeti Türkiye ile Çarlık Hükûmeti arasında evvelce mün'akit beynelmilel senedata müstenid malî vesair taahhüdattan kendisine karşı Türkiyenin beri olduğunu bilhassa beyan eyler» (9). Diğer taraftan, Sovyet Hükûmeti

(6) Kelsen, *op.cit.*, 156-157.

(7) Schapiro, *op.cit.*, s. 276.

(8) Metin için bkz: *Bulletin de l'Institut Intermédiaire International*, Vol. 11, s. 154. Nakleden: Schapiro, *op.cit.*, s. 276.

(9) *Düstur*, Üçüncü Tertip, Cilt 2, s. 107.

hukukî yoldan fesih edemediği bazı andlaşmaları denonse etmekte tereddüt etmemiştir. Meselâ 4 Haziran 1918 tarihli bir emirname ile diplomasi temsilcilerinin bütün sınıflarını ilga ederek Viyana Kongresinden beri c'âri olan bir kaideyi reddetmiştir (10). Böylece, Rus Hükûmeti, Rus İmparatorluğunun halefi olduğuna itiraz etmemekle beraber, Çarlık Hükûmeti tarafından aktedilen andlaşmaları denonse ederek bu Hükûmetin taahhütlerinden kurtulmaya çalışmıştır.

2) Çarlık Hükûmetinin borçları bakımından Sovyet hükûmetinin tutumuna gelince: Sovyet Hükûmeti 21 Ocak 1918 tarihinde yayınladığı bir emirnamele Çarlık Hükûmetinin borçlarından mes'ul tutulamıyacağını açıklamıştır. Borçları kabul etmemek sosyal ihtilâlin verdiği bir hak olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Bu mesele 1922 tarihinde toplanan Cenova Konferansında görüşülen meselelerin en önemlisi olarak belirmiştir. Müttefik Devletler, Sovyet Hükûmetinin eski rejimin borçlarını yüklenmesini ve devletleştirilen yabancı yatırımlar için tazminat ödenmesini talep etmişler ve bunu Sovyet Hükûmetinin de **de jure** tanınması ve borç ve kredi verilmesi için şart olarak ileri sürmüşlerdir. (12). Sovyet Hükûmeti borçlar meselesini ihtiyacı olan krediyi temin için kuvvetli bir pazarlık konusu haline getirmiştir. Sovyet Hükûmeti borçları kabul etmemek için öne sürdüğü sebeplerde birçok değişiklikler yapmış ve nihayet «ihtilâl sonunda iktidara geçen hükûmetlerin ve sistemlerin düşen hükûmetlerin vecibelerini kabul etmekle mükellef olmadığını» ileri sürmüştür. Sovyet Hükûmeti, Fransız ve Amerikan ihtilâlinde sonra bu devletlerin dış borçlara karşı davranışlarını misal göstererek tutumunu desteklemeye çalışmıştır. (12).

Korovin, Marks'ın hukuk teorisi açısından borçlar konusunda Sovyet davranışını şöyle izah etmiştir. Marksist doktrine göre devlet bir zümrenin diğer bir zümre üzerindeki tahakkümünden başka bir şey değildir. Devlet ile idareyi elinde bulunduran zümre aynı şeyler olduğuna göre, ihtilâlden önce Rusyada idareyi elinde tutan bourgeois sınıfın yapmış olduğu borçları, ihtilâlden sonra idareyi eline geçiren proletarya ödemekle mükellef tutulamaz.

(10) Schapiro, *op.cit.*, s. 277.

(11) Sovyetlerin, Çarlık Hükûmetinin borçlarını reddetmesi ve buna takip eden iddiaların bir tarihçesi hakkında bkz: A. Sack, «Les Réclamations Diplomatiques contre les Soviets», *Revue de Droit International et Législation Comparée*, 1939, ss. 5-40 ve 386-322.

(12) *Papers relating to the Genova Conference*, Cmd, 167, s. 45. Nakleden: Schapiro, *op.cit.*, s. 278.

Korovin'in bu iddiası devletler hukukunun mer'î kaidelerine aykırı düşmektedir. Devletler hukuku bakımından bir devlet içinde idare eden zümrenin değişmesi devletin milletlerarası vecibelerinden kurtulması için bir sebep teşkil edemez. İdareyi elinde bulunduran zümrenin değişmesi ile yeni bir devletin kurulmuş olduğu görüşü kabul edilse bile, ortadan kalkan devletin borçlarının yeni devlete intikal etmesi gerekir. Kaldı ki Korovin ihtilâlden önce ve sonra devletin şahsiyetinde bir değişiklik olmadığını kabul etmekte, bu sebeple de devlet idaresinde vuku bulan değişiklik sonunda borçların reddedilmesini **rebus sic stantibus** prensibi ile izaha çalışmaktadır (13). Sovyet yazarlarının ve bu arada Korovin'in **rebus sic stantibus** prensibini ne şekilde tefsir ettikleri ileride izah edilecektir (14).

PAŞUKANİS'İN DEVLETLER HUKUKU NAZARİYESİ: DEVLETLER HUKUKU SINIFLAR-ARASI BİR HUKUKTUR

Korovin'in «intikal devresi devletler hukuku» görüşü 1930 yılına kadar Sovyet devletler hukuku nazariyesine hâkim olabilmıştır. Bu tarihten sonra Korovin'in görüşlerini tenkit ederek yeni bir teori ile ortaya çıkan Eugene B. Paşukanis'in fikirleri Sovyetler Birliğinde rağbet görmüştür.

Paşukanis devletler hukuku konusunda görüşlerini 1926 yılında **Sovyet Hukuku ve Devleti Ansiklopedisi**'nde yayınladığı bir makale ile 1935 yılında yayınladığı devletler hukuku ders kitabında izah etmiştir (15). 1926 yılında yayınlanan makalede devletler hukukunun, birçok «tröstler» şeklinde teşkilâatlanmış olan bourgeoisie'nin proletarya ve sömürgelere tahakküm etmek için bir vasıta olduğu belirtilmektedir; bu «tröstler» birbirinden bağımsızdırlar ve birbiriyle rekabet halindedirler. Burada «tröst» tâbiri bağımsız devletleri ifade için kullanılmıştır. Paşukanis'e göre Sovyet Devleti kurulduktan sonra devletler hukuku yeni bir önem kazanmıştır. Bundan sonra devletler hukukunun görevi birbiriyle tezat halinde bulunan iki sınıf sistemini uzlaştırmaktır. Uzlaştırma

(13) Kelsen, *op.cit.*, ss. 164-166.

(14) Bkz. İleride, s. 76

(15) Paşukanis'in 1935 yılında yayınladığı ders kitabının mükemmel bir tahlili için bkz: Joseph Florin, «La théorie bolsheviste du droit international public», *Revue Internationale de la théorie du droit*, 12 (1938), ss. 97-115.

görevi bourgeois sistem dünya hâkimiyetini artık elinde tutamadığı ve sosyalist sistem de dünya hâkimiyetini henüz eline geçiremediği müddetçe devam edecektir. Korovin'in «intikal devresi devletler hukuku» ndan ancak bu anlamda bahsetmek mümkündür. İntikal devresinde devletler hukuku sınıflar-arası bir hukuk mahiyetini taşımaktadır (16).

Paşukanis devletler hukukunu Marksist hukuk teorisine göre izah etmeye muvaffak olamamıştır. Sınıflar-arası hukuk ayrı iki sınıf arasındaki hukuku ifade etmektedir. Halbuki Marks'a göre hukuk bir sınıf tarafından diğer sınıfa zorla kabul ettirilmekte ve idare eden sınıfın menfaatini korumaktadır. Eğer devletler hukuku kapitalist devletler içindeki hâkim sınıf ile, sosyalist devletlerdeki hâkim sınıfı uzlaştırıyorsa, bu hukukun yalnız bir sınıfın menfaatlerini korumaya maiuf olduğu söylenemez. (17).

Paşukanis 1935 yılında yazdığı devletler hukuku kitabında bu görüşü kısmen değiştirmiştir. Bu sefer kapitalist devletler arasında uygulanan devletler hukukunun ülkeler ve aşırı kazançlar elde etmek için bu devletler arasında cereyan eden mücadeleye hizmet ettiğini iddia etmiştir. (18).

Kelsen'in belirttiği gibi, eğer devletler hukukunun yardımı ile emperyalist devletler arasında (Marksist doktrine göre bunun mânası bu devletlerin bourgeois sınıfları arasındadır) ülkeler ve aşırı kazançlar elde etmek için bir mücadele mevcut ise, bu takdirde devletler hukukunu bir sınıf hukuku saymamak gerekir; çünkü muhtelif kapitalist devletlerin bourgeois sınıfları arasındaki mücadele ile bourgeoisie ile proletarya arasındaki mücadele birbirinden farklı şeylerdir. Marks'ın hukuk doktrinine göre emperyalist bourgeois sınıfları arasındaki mücadele kapitalist devletlerin yıkılması ve proletaryanın zaferi ile sonuçlanacaktır. Eğer devletler hukuku kapitalist devletlerin bourgeois sınıfları arasındaki mücadeleyi tahrik ediyorsa ve yalnız bu anlamda bir sınıf hukuku ise, devletler hukukunun bir bourgeois hukuku değil, bir sosyalist hukuku olması gerekir. (19).

(16) Kelsen, *op.cit.*, ss. 152-153; John N. Hazard, «Cleansing Soviet International Law of Anti-Marxist Theories», *A.J.I.L.*, 32 (1938), s. 245.

(17) Kelsen, *op.cit.*, ss. 153-154.

(18) Hazard, «Cleansing...», *op.cit.*, s. 245.

(19) Kelsen, *op.cit.*, 155-156.

Paşukanis'in devletler hukuku teorisi Sovyetler Birliğinde şiddetle tenkit edilmiştir. Paşukanis 1926 yılında yazdığı makalede devletler hukukunu kapitalist devletlerin iç hukukuna benzetmiş ve bu hukukun gayesinin proletaryaya hükmetmek olduğunu belirtmiştir. 1935 yılında yayınladığı kitapta bu meseleye temas etmemesi tenkit konularından birini teşkil etmiştir. Eleştiricilere göre, yazar, kapitalist devletlerin sömürgeleri ve kazançları paylaşmak için yaptıkları mücadelenin gerçek sebebini belirtememiştir. Bu mücadelenin gerçek sebebi istihsalı arttırmak, maliyeti düşürmek ve ihtiyaçları karşılanamadığı için gittikçe yoksul düşen bu devletler halkının ihtiyaçlarını temin çabasıdır. Tenkit sebeplerinden biri de Paşukanis'in, iç politikanın dış politikadan ayrılamayacağı hususunda ilk önce Lenin tarafından ileri sürülen görüşü ve kapitalist devletler arasında uygulanan devletler hukukunun kapitalin hâkim durumunu pekleştirmeye matuf olduğunu sarih olarak izah edememiş olması idi. Diğer taraftan, kapitalist devletlerde işçilerin sömürülmesi, artmakta olan genel memnuniyetsizlik ve bu memnuniyetsizliği geçici olarak bertaraf edebilmek için memleket içinde daha zayıf olanların, memleket dışında da sömürge halkının sömürüldüğü açıklanması gereken diğer meseleleri teşkil ediyordu. Devletler hukukunun bir sınıf hukuku olduğu şüpheye meydan vermiyecek bir şekilde belirtilmek gerekmekteydi. (20).

Paşukanis devletler hukukunun yalnız kapitalist devletler arasındaki münasebetlere uygulanan bir hukuk olmadığını, aynı zamanda bu devletlerle Sovyet Devleti arasındaki münasebetlere de uygulandığını izah ederken gene hatalar yaptığı söylenmiştir. Paşukanis'in bu konuda görüşü şöyle idi: İki sisteme dahil devletler arasında uygulanan hukuk, tezat halindeki bu iki sistemde hâkim sınıflar arasında geçici bir uzlaşmadır. Bu uzlaşma zaruridir; çünkü kapitalist sistem mutlak hâkimiyetini devam ettirecek kudrete artık sahip olmadığı gibi, proleter-sosyalist sistem de dünya üzerinde mutlak hâkimiyet henüz kuramamıştır. Eleştiricilere göre bu mesele izah edilirken sınıflar arasındaki mücadele gereği şekilde belirtilememiştir. Paşukanis bu hatasını görmüş ve sonraki yayınlarında kapitalist dünya ile Sovyetler Birliği arasındaki münasebetlerde uygulanan devletler hukukunun bir uzlaşma olmadı-

(20) Lenin şöyle demiştir: «Dış politikanın iç politikadan ayrı olduğunu ifade eden fikirden daha hatalı ve tehlikeli bir fikir yoktur». *Pravda*'nın 27 (14) Haziran 1917 (No. 81) tarihli başmakalesi. *Nokleden, Hazard, «Cleansing...»*, *op.cit.*, s. 246, not. 10.

ğını, fakat iki sistem arasındaki mücadele yollarından biri olduğunu söylemiştir. Ancak Paşukanis'in yeni izah tarzı da tatminkâr görülmemiştir. Eleştiricilere göre sistemler arasındaki fark, sınıflar arasındaki gaye farkından ileri gelmektedir; ileride bu konuda yazılan eserlerde devletler hukukunun sosyalist ve kapitalist devletlerde hizmet ettiği ayrı sınıf menfaatleri açık olarak belirtilmek gerekmektedir (21).

Paşukanis'in devletler hukuku teorisinin reddi çok âni ve fevri olmuştur. 20 Ocak 1937 de Pravda'da yayınlanan bir makalede fikirlerinin tehlikeli ve kendisinin «halk düşmanı» olduğu ilân edilmiştir. Böylece Paşukanis yalnız bir devletler hukuku nazariyecisi olarak liderliğini kaybetmekle kalmamış, aynı zamanda Sovyet cemiyetinden de afaroz edilmiştir. İddialarda, Paşukanis'in hukuk felsefesi takip edilseydi, Sovyet Devletinin temellerinin zayıflatılmış olacağı, bu nazariyenin Sovyet hükûmet sistemini yıkmak için ortaya atıldığı ileri sürülmüştür (22).

Paşukanis'i itham edenlerin başında Vişinski bulunmaktadır. Bugün hem Vişinski, hem de onun âmiri olan Stalin hayatta değildir. Her iki devlet adamı da öldükten sonra, hayatta iken hatalar yapmış olmakla itham edilmişlerdir. Stalin ve Vişinski'nin arkadaşları Sovyet iç ve dış politikası hakkında yeni görüşler ortaya atmışlardır. Mart 1953 de, Stalin'in ölümünden sonra, değişmiş gibi görünen kısa ömürlü Sovyet politikası ile beraber Paşukanis'in devletler hukuku görüşü tekrar rağbet bulmuş, nazariyesi methedilmiştir. Sovyetler Birliği İlimler Akademisinin Hukuk Enstitüsü tarafından yayınlanan hukuk mecmuasının Eylül 1956 sayısında çıkan başmakalede, daha önce bu mecmuanın editörlüğünü yapan Vişinski, 1938 yılında Paşukanis'i yanlış olarak itham ettiği için kötülemiştir. (23). Paşukanis'in nazariyesinin methedilmesi, sosyalist devletlerle kapitalist devletlerin beraberce yaşayabilecekleri hakkında 1954 yılında başlıyan Sovyet propagandası ile aynı zamana isabet etmektedir. Bu konuya ileride temas edilecektir.

(21) Hazard, «Cleansing...», *op.cit.*, ss. 246-252.

(22) John N. Hazard, «Pashukanis is no Traitor», *A.J.I.L.*, 51 (1957), ss. 385-386.

(23) *Ibid.*

DEVLETLER HUKUKUNDA YENİ SOVYET GÖRÜŞÜ

Paşukanis'in görüşleri tenkit ve kendisi takbih edildikten sonra Sovyetler Birliğinde devletler hukukunun nazariyesi konusunda yeni çalışmalar ancak İkinci Cihan Savaşından sonra tekrar yayınlanmaya başlamıştır. İkinci Cihan Savaşından sonra başta Korovin olmak üzere F. I. Kozhevnikov, (24) V. N. Durdenesvkii, S. B. Krylov (25) gibi hukukçular ders kitapları içinde veya makalelerde devletler hukukunda yeni Sovyet teorisini izah etmişlerdir (26). Şunu derhal belirtmek gerekir ki, Sovyet yazarlarının «yeni» devletler hukuku nazariyesi, aslında Paşukanis'in teorisine önemli bir yenilik getirmemektedir. Yeni nazariye, esas itibariyle, Paşukanis'in görüşlerinin tekrarından başka bir şey değildir.

Korovin'in İkinci Cihan Savaşından sonra yayınlanan bir makalesinde devletler hukuku şöyle tarif edilmektedir: «Devletler hukuku devletlerin milletlerarası alandaki mücadele ve işbirliğinde aralarındaki hukukî münasebetleri tanzim için kabul ettikleri bir hukuk dalıdır» (27) Krylov'a göre sosyalist devletlerle kapitalist devletler arasında mer'î devletler hukuku «devletler arasındaki rekabet, mücadele ve işbirliğinde uygulanan, her devlet içinde idareyi elinde bulunduran sınıfın iradesini ifade eden ve devletler tarafından münferit veya müşterek zor kullanılmasını temin eden normların tümüdür» (28). G.I. Tunkin de yakın tarihli bir

(24) F.I. Kozhevnikov'un 1947 yılında yayınladığı *Devletler Hukuku Yardımcı Kitabı*'nın Korovin tarafından yapılan bir tahlili için bkz: *Ibid.*, 43 (1949), ss. 387-388.

(25) V.N. Durdenevskii ve S.B. Krylov tarafından yazılan ve 1946 yılında Korovin tarafından yayınlanan 3 ciltlik *Devletler Hukuku Yardımcı Kitabı*'nın John N. Hazard tarafından yapılan bir tahlili için bkz: *Ibid.*, 41 (1947), ss. 481-483.

(26) Bu hukukçuların, daha az tanınmış diğer bazı Sovyet hukukçuları ile birlikte kaleme aldıkları ve 1951 yılında Sovyet İlimler Akademisinin Hukuk Enstitüsü tarafından yayınlanan bir ders kitabının John N. Hazard tarafından yapılan bir tahlili için bkz: *Ibid.*, 46 (1952), ss. 583-585. Sovyet İlimler Akademisinin Hukuk Enstitüsü tarafından 1947 yılında yayınlanan *Devletler Hukuku* başlıklı ders kitabının Korovin tarafından yapılan ve Hazard tarafından tercüme edilen bir tahlili için bkz: *Ibid.*, 43 (1939), ss. 88-89.

(27) E.A. Korovin, *International Law in its Present Stage*, (in Russian), Moscow, 1946. Nakleden: Evsey s. Rashba, *Materials Relating to Soviet Doctrines and Practices in International Law*, Vol. I, New York, 1953 (teksir), unit eleven, s. 1.

(28) S. B. Krylov, «Les Nations principales du droit des gens; La doctrine du droit international», *R.d.C.*, 70 (1947-I), s. 420.

etüdünde devletler hukukunu şöyle tarif etmektedir: «Devletler arasında işbirliği ve mücadele sırasında meydana gelen devletler hukuku normları muhtelif devletlerde idareyi elinde bulunduran sınıfların iradeleri arasındaki çatışma ve işbirliğinin bir sonucudur ki [idare eden sınıfın iradesi] milletlerarası alanda devletlerin iradesi şeklinde tecelli eder» (29). Bu tariflerden anlaşılacağı gibi Sovyet hukukçuları bütün devletler arasındaki hukukî münasebetlere uygulanan bir tek devletler hukukunun bulunduğunu kabul etmektedirler.

Sovyet hukukçuları devletler hukukunu Marks'ın anlayışına göre izah etmek için Marks'ın iç hukuk ile ilgili fikirlerini devletler hukukuna teşmil etmeye çalışmışlardır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Marks'a göre hukuk devlet içinde idare eden sınıfın menfaatlerini diğer sınıflara karşı koruyan bir vasıttan başka bir şey değildir. Bu görüşü devletler hukukuna uygulayan Sovyet hukukçuları devletler hukukunun bütün devletlerde idareyi elinde bulunduran sınıflar arasında bir hukuk olduğunu ileri sürmüşlerdir. Sosyalist devletlerde idare proletaryanın elinde bulunduğuna göre devletler hukuku kapitalist sınıfın hukuku olduğu kadar proletaryanın da hukuku olmak lâzımdır. Eğer devletler hukuku bu iki sınıf arasında bir hukuk ise yalnız kapitalist sınıfın menfaatlerini korumaya matuf bir hukuk sayılmamak gerekir.

Sovyet hukukçuları, Marksist felsefeden mülhem olarak, her hukuk gibi devletler hukukunun da gerçek temelini ekonomi olduğunu iddia etmektedirler. Bu hukukçulara göre cemiyetin ekonomik temeli aynı zamanda cemiyetin bünyesinin (felsefe, din, ahlâk, edebiyat, san'at, müzik, ilim v.s.) mahiyetini de tayin eder. Devletin bünyesine o devletin hukuk sistemi de dahildir. Şu halde her devletin millî hukukunun mahiyeti cemiyetin ekonomik temelinde göre değişiklikler göstermektedir. Diğer taraftan, devletler hukuku ayrı iki ekonomik temel üzerine kurulmuş cemiyetlere hizmet etmektedir: Kapitalist ve sosyalist. Korovin, Marks'ın hukuk felsefesine göre devletler hukukunu şöyle izah etmektedir: Devletler hukuku hem kapitalist, hem de sosyalist sistemin bir parçasıdır. Ayrı iki sisteme hizmet etmek yalnız devletler hukukunda görülen bir durum değildir; iç hukukta da müşterek hükümler bulunmaktadır. Meselâ, her iki sistemin ceza kanunları da aynı mahiyette cürümleri yasaklamaktadır. Bununla beraber, Korovin'e göre, bu benzerlik zahiridir. Çünkü iki hukuk sistemin-

(29) Tunkin, *op.cit.*, s. 62.

deki benzer hükümler farklı gayelere hizmet etmektedir. Öldürme, çalma gibi suçlarla ilgili hükümler hem feodal ve bourgeois, hem de sosyalist devletlerin kanunlarında bulunmakla beraber, bu hükümler her sistemde değişik zümrelerin menfaatlerini korumaya hizmet etmektedir. Bu durum devletler hukuku kaideleri için de aynen varittir. (30).

Korovin'in bu iddiasını kabul etmeye imkân yoktur. Çünkü kapitalist devletlerle sosyalist devletlerde kanunların saiki ile gayesi arasında cinayetin men'i veya hususi mülkiyetin (istihsal vasıtası olarak mülkiyet müstesna) korunması bakımından hiç bir fark yoktur. Sovyetler Birliğinde fertlerin hususi mülkiyetinin, kapitalist devletlerde olduğu gibi, itina ile korunduğuna şüphe yoktur. Aynı şey devletler hukuku - hiç olmazsa devletler hukukunun birçok kaideleri - için de söylenebilir; meselâ diplomatik muafiyetler, deniz hukuku v.s.

Sovyet hukukçularına göre devletler hukuku yavaş bir tarihî gelişimin mahsulüdür. Bu hukukun içinde feodal devrin kalıntıları (seremoniler ve diplomatik teamül), bourgeois ihtilâlin bazı demokratik prensipleri (müdahale etmeme prensibi, resmî eşitlik) ve inhisarcı kapitalizmin hukukî müesseseleri (mandalar, himaye altında sömürgeler v.s.) bulunmaktadır. Nihayet Sosyalist devletin doğmasıyla devletler hukukunun yeni müesseseleri ortaya çıkmıştır (31). Sovyet devleti doğduktan sonra bu devlet kapitalist devletler arasında yürürlükte olan devletler hukuku normlarından bazılarını kabul etmiş, diğerlerini reddetmiştir. Sovyet devletinin reddettiği normlar (sömürge tahakkümü, nüfuz bölgeleri gibi) devletler hukukunun «reaksiyoner» normlarıdır. Sovyet Devleti «reaksiyoner» normları reddederken yeni «demokratik» normların yaratılması için çalışmıştır. Sovyet Devletinin devletler hukukuna getirdiği «demokratik» prensipler arasında şunlar bulunmaktadır: tecavüzün tarifi, ekonomik ademi tecavüz ve karşılıklı yardım hakkında Sovyetler tarafından imzalanan andlaşmalar; haksız andlaşmaların ve emperyalistik imtiyazların Sovyetler tarafından reddedilmesi; topyekûn ve kısmî silâhsızlanma; harbin insanileşti-

(30) Korovin, «Muasır Devletler Hukukunun Bazı Temel Münasebetleri», *Sovetskoe Gosudarstvo i Pravo*, 1954 (Ekim), No. 6. Nakleden: W.W. Kulski, «The Soviet Interpretation of International Law», *A.J.I.L.*, 49 (1955), ss. 518-521. Ayrıca bkz: Tunkin, *op.cit.*, ss. 44-49.

(31) E.A. Korovin, *International Law in its Present Stage*, (in Russian), Moscow 1946. Nakleden. Rashba, *op.cit.*, unit eleven, s. 2.

rilmesi hakkında Sovyet teklifleri v.s. (32). Sovyet yazarlarına göre Sovyet Devletinin bu katkılarından sonra devletler hukuku feodal ve emperyalist bir hukuk olmaktan çıkıp demokratik bir hukuk mahiyetini almıştır.

Devletler hukukunun demokratik bir hukuk olduğu hakkında Sovyet iddiasının mânası nedir? Demokrasi bir devlet şeklidir. Milletlerarası alanda devlet üstünde bir otorite bulunmadığına göre demokratik veya anti-demokratik bir devletler hukukundan bahsetmeye imkân yoktur. Diğer taraftan devletlerin hükûmet şekli devletler hukukunu ilgilendiren bir mesele değildir. Devletler hukuku devletlerin hükûmet şeklini tayin yetkisini iç hukuka terketmekte ve haklar, vecibeler ve sorumluluklar bakımından devletler arasında bir fark gözetmemektedir.

DEVLETLER HUKUKUNUN KAYNAKLARI; SOVYET GÖRÜŞÜ

Sovyet hukukçuları devletler hukukunun kaynakları hakkında değişik görüşler savunmuşlardır. İhtilâli takip eden yıllarda andlaşmalar devletler hukukunun yegâne kaynağı olarak gösterilmekteydi; daha sonra andlaşmalara diğer yeni kaynaklar eklenmiştir. İhtilâlden bu yana tanınmış Sovyet hukukçularının kaynaklar ile ilgili görüşleri özet olarak şöyledir:

1. Devletler hukuku konusunda ilk Sovyet teorisini ortaya atan Korovin devletler hukuku kaynaklarını geniş ve dar anlamda olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Korovin'e göre geniş anlamda geleneksel devletler hukukunda üç nazariye bulunmaktadır: Tabii hukuk nazariyesi, tarihî nazariye ve idealist nazariye. Korovin bu nazariyelerden hiç birini «intikal devresi» için uygun görmemiştir. Diğer taraftan, kaynak tâbiri dar mânasında kullanılınca «geleneksel» veya «bourgeois» devletler hukuku ile «intikal devresi» devletler hukuku arasında önemli farklar bulunmaktadır. Geleneksel devletler hukukunda teamül andlaşmalardan önce gelmektedir; andlaşmaların rolü ise, genel olarak, teamülî tatbikatı tespit etmeye inhisar etmektedir. İntikal devresinde ise, devletler hukukunun kaynağı bakımından, andlaşmalar teamülün üstünde bir yer işgal etmektedir; teamül kaynak olarak «tâli» bir duruma geçmiştir. Teamül muasır bourgeois devletler hukukunun karakteris-

(32) Korovin «The Second World War and International Law», *A.J.I.L.*, 40 (1946), s. 754. Ayrıca bkz: Tunkin, *op.cit.*, ss. 60-61.

tik vasfı olduğu habilde, andlaşmalar intikal devresinin karakteristik bir vasfını teşkil etmektedir (33).

Sovyet Devletinin kuruluşunun ilk yıllarında dış politikayı yürütebilmek, diğer devletlerle gergin olan münasebetleri düzeltmek ve yeni münasebetler kurmak için andlaşmalar akdine ihtiyaç duyulmuştur. Korovin'in kaynaklar hakkında görüşleri, Dışişleri Komiserliğinin bu ihtiyacını gözönünde tutmaktadır. Bu hukukçuya göre, teamül devletin sarıh iradesinden mahrumdur. Sovyet Devletinin sarıh iradesi olmadan bu Devleti bağlamak yabancıların müdahalesini mümkün kılabilceği için andlaşmalar teamüle tercih edilmiştir (34).

2. Korovin andlaşmaları devletler hukukunun tek kaynağı olarak göstermeye çalıştığı için Paşukanis tarafından tenkit edilmiştir. Paşukanis andlaşmalardan başka teamül, hattâ devletler hukukunun genel prensiplerinin dahi kaynaklar arasında bulunduğunu ileri sürmüştür. Bu hukukçuya göre, sosyalist sistem diğer devletlerde de kuruluncaya kadar andlaşmalar ve teamül iki sistem arasında devletler hukukunun temeli olmakta devam edecektir; sosyalist sistem bütün dünyaya yayıldıktan sonra devletler hukuku faydasız ve lüzumsuz olacaktır. Paşukanis'e göre devletler hukukunun kaynağı olan andlaşmalar yalnız Sovyetler Birliğinin taraf olduğu andlaşmalardır. Teamül ise, proletaryanın diktatörlüğüne engel olmıyan ve Sovyetler Birliğinin dış politikası ile bağdaşabilen kaidelerdir (35).

3. Devletler hukukunun kaynakları meselesi 1940 da Profesör F. Kozhevnikov tarafından tekrar ele alınmıştır. Ancak bu hukukçu Paşukanis'in görüşüne herhangi bir yenilik getirememiştir. Kozhevnikov'a göre andlaşmalar ve sözleşmeler devletler hukukunun en önemli kaynağı olmakla beraber, teamülün yerini de küçümsememek lâzımdır; meselâ, tamamen teamülî mahiyette olan «elçiler» hukuku gibi. Diğer taraftan, Kozhenikov, mahkeme içtihatları gibi geleneksel yardımcı kaynakları daha az kat'i bir lisanla kaynak olarak kabul etmiştir (36).

(33) Jan F. Triska ve Robert M. Slusser, «Treaties and Other Sources of Order in International Relations; The Soviet View», *A.J.I.L.*, 52 (1958), ss. 701-704.

(34) *Ibid.*, s. 703.

(35) *Ibid.* ss. 704-706.

(36) *Ibid.*, s. 708.

4. Milletlerarası Adalet Divanı eski hâkimlerinden Krylov iç hukuk ile devletler hukuku kaynakları arasında bir paralel kurmuştur. Krylov'a göre, iç hukukun başlıca kaynağı kanun olduğu için, devletler hukukunun başlıca kaynağı da andlaşma olmak gerekir. Devletler hukukunun ikinci kaynağı teamüldür. Andlaşmalar milletlerarası münasebetlerin hukukî yönünü tanzime kâfi gelmediği için teamüle de ihtiyaç duyulmaktadır. Sovyet Dışişleri Bakanlığı tatbikatta kendi teamülünü yaratmıştır. Meselâ, Sovyetler Birliğine tayin edilen yabancı diplomatlara karşı Sovyet Hükûmetinin davranışı diplomatik bir tatbikat ve bu tatbikat da diplomatik bir teamül meydana getirmiştir. Krylov'a göre devletler hukukunun üçüncü kaynağı milletlerarası teşekküllerin organlarının kararıdır. Bu kararlar teşkilât üyelerinin çoğunluğu tarafından alınır ve uygulanırsa devletler hukukunun önemli bir kaynağını teşkil ederler; kararlar «gerçekten bağlayıcı» olurlarsa kaynak durumuna geçerler. Devletler hukukunun dördüncü kaynağı, diğer devletler tarafından da kabul edilen millî kanunlar ve millî mahkeme içtihatlarıdır. Millî kanunlar ve millî mahkeme içtihatlarının devletler hukukunun bir kaynağı sayılabilmesi için bunların milletlerarası münasebetlerle ilgili olması lâzımdır (37).

5. İç hukukta olduğu gibi devletler hukukunda da Sovyet teorisinin gelişmesine en fazla hizmet eden kimselerden biri Andrei Vişinski'dir. Vişinski önce savcı ve hâkim olarak gördüğü önemli işlerde temayüz etmiş, daha sonra çalışmalarını milletlerarası münasebetler alanına yöneltmiştir. Bu hukukçu bir ilim adamı ve nazariyeci olmaktan çok bir tatbikatsı olmakla beraber, görüşleri Sovyet ilim çevrelerinde diktatle gözönünde tutulmuş, hattâ ilim adamlarının çalışmalarına mecburî istikamet vermiştir.

Vişinski 1948 yılında Sovyet Devleti ve Hukuku (**Sovetskoe gosudarstvo i pravo**) dergisine yazdığı «Devletler Hukuku ve Milletlerarası Teşekküller» başlıklı bir makalede, devletlerin egemen haklarından feragat ederek milletlerarası teşekküller kurmaları hususunda Batıda gelişmekte olan temayülü şiddetle tenkit etmiştir. Vişinski'ye göre devletler hukukunun gelişmesi ve milletler arasında bir nizamın kurulması ancak karşılıklı andlaşmalar akdi ile mümkündür. Bu sebeptendir ki Sovyet devletler hukuku teorisi devletlerin egemen eşitliği ve karşılıklı hak ve menfaatlerini koruyan andlaşmaları devletler hukukunun ana kaynağı olarak tanı-

(37) Krylov, *op.cit.*, ss. 436-444.

maktadır (38). Görülüyor ki, milletlerarası münasebetler alanında Sovyetler Birliğinin en tanınmış ve müessir sözcülerinden biri olan Vişinski de, geleneksel Sovyet görüşüne sadık kalarak, andlaşmaları devletler hukukunun en önemli, belki de yegâne kaynağı kabul etmektedir.

6. Sovyet İlimler Akademisi Hukuk Enstitüsü tarafından 1951 yılında hazırlanan devletler hukuku ders kitabının bir kısmını yazan Korovin'e (39) göre de devletler hukukunun en önemli kaynağı andlaşmalardır. Bununla beraber, Korovin, teamülün de önemli kaynaklardan biri olduğunu kabul etmektedir. Korovin andlaşmalar hakkında şöyle demektedir: Andlaşmalar «hükümetler arasında haklara ve vecibelere saygı gösteren mutabakat» tır; bunlar devlet iradesinin serbest ve eşit bir ifadesinin mahsulü olmak gerekir. Andlaşmalar farklı sosyo-ekonomik bünyeye malik olan devletlerin birlikte yaşaması için önemlidir. Diğer taraftan, teamül «hükümetlerin davranış normu» dur; teamülün devletler hukukunun bir kaynağı sayılabilmesi için Sovyetler Birliği tarafından da kabul edilmiş olması lâzımdır. Görülüyor ki bu iddia gereğince Sovyetler tarafından tasvip edilmeyen teamülî kaideler devletler hukukunun kaynağı sayılmıyacaklardır. Korovin'e göre Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün 38 inci maddesinde zikredilen «hukukun genel prensipleri» bir andlaşma hükümleri arasına konulduğu veya teamül haline geldiği takdirde devletler hukukunun bir kaynağı sayılırlar; millî kanunlar da aynı yoldan kaynak haline gelebilirler (40).

7. Sovyetler Birliği İlimler Akademisi Hukuk Enstitüsü 1950 yılında N. N. Polianski'nin Milletlerarası Adalet Divanı hakkında bir monografisini yayınlamıştır. Bu eserde yazar, devletlerin ege-men eşitliği ve hak ve menfaatleri prensibine uygun düşen andlaşmaların, Sovyet devletler hukuku anlayışına göre, devletler hukukunun ana kaynağı olduğunu belirtmektedir. Teamül ise ancak devletlerin mutabakatını aksettirdiği takdirde devletler hukukunun muteber bir kaynağı sayılmamaktadır. Devletler hukukunun genel prensiplerine gelince: Polianski, Milletlerarası Adalet Divanı'nın 38 inci maddesinde adı geçen «genel prensipler» in devletlerin iç hukukunun an prensiplerinden başka bir şey olmadığını kabul

(38) Triska ve Slusser, *op.cit.*, ss. 712-713.

(39) 26 numaralı dip notuna bakınız.

(40) Triska ve Slusser, *op.cit.*, ss. 713-715.

eden «birkaç» yazarın görüşü ile, bu prensiplerin tâli bir önemi haiz olduğunu ve bir andlaşma hükmü ile çatıştığı takdirde andlaşma hükmünün üstün sayılacağını öne süren «hâkim kanaati» reddetmektedir. Bu hukukçuya göre 38 inci maddede zikredilen «genel prensipler» aslında devletler hukukunun «temel esasları»dır; bu şekilde anlaşılan genel prensipler bir andlaşma hükmü ile çatıştığı takdirde, genel prensipler üstün sayılır (41).

Böylece, Sovyet devletler hukuku yazarları yavaş yavaş yeni bir nazariye geliştirmeye başlamışlardır: «Temel esaslar» nazariyesi. Bu nazariye kabul edilirse Sovyetler Birliği diğer devletler arasında aktedilen herhangi bir andlaşmanın muteber olmadığını ileri sürmek hakkını haiz olabilecektir.

8. Stalin'in ölümünden sonra devletler hukuku konusunda ilk kitap V.I. Lisovski tarafından yazılmıştır. (42). Geleneksel Sovyet görüşünü takip eden Lisovski de devletler hukukunun ana kaynağının andlaşmalar olduğunu söylemektedir. Bu hukukçuya göre andlaşmaların muteber sayılması için âkit devletlerin serbest ve eşit iradelerinin bir mahsulü olması ve genel olarak kabul edilen devletler hukuku normları - i.e., Sovyetler Birliğinin tasvip ettiği normlar - ile çatışmaması lâzımdır. Devletler hukukunun diğer kaynakları milletlerarası teamül, millî ve milletlerarası mahkemelerin kararları, milletlerarası münasebetlerle ilgili millî kanunlar ve milletlerarası teşekküllerin kararlarıdır. Milletlerarası teşekküllerin kararları devletler hukukunun «ana prensipleri» ile çatışmadığı takdirde, kararların alınmasına katılmıyan devletler de dahil olmak üzere, bütün devletler için uyulması mecburî kaideler şeklini alırlar. Lisovski «ana prensipler» den neyi kastettiğini açıklamamıştı (43).

9. V.M. Şurşalov 1957 yılında yayınladığı «Milletlerarası Andlaşmaların Muteberliği Esasları» başlıklı kitabında muasır devletler hukukunun esas itibarile andlaşmalar hukuku olduğunu belirtmektedir. Bununla beraber, bu hukukçuya göre, andlaşma hükümleri devletler hukukunun «ana prensipleri ve mefhumları» ile çatışırsa andlaşma hükümleri muteber sayılmaz. Şurşalov'a göre devletler hukukunun ana prensipleri şunlardır: 1) Milletlerarası barış ve gü-

(41) *Ibid.*, ss. 745-716.

(42) Bu kitabın John N. Hazard tarafından yapılan bir tahlili için bkz: *A.J.I.L.*, 51 (1957), ss. 135-136.

(43) Triska ve Slusser, *op.cit.*, ss. 716-717.

venlik; 2) milletlerarası câmianın üyesi olan devletlerin egemenlik ve ülke bütünlüğüne saygı; 3) devletlerin iç işlerine karışmamak; 4) devletler arasında eşitlik ve karşılıklı menfaat; 5) anlaşma vecibelerinin titizlikle yerine getirilmesi - **pacta sunt servanda**. Şurşalov ana prensiplerle bağdaşmadığı için muteber sayılmıyan anlaşmaların uzun bir listesini vermiştir. Bu anlaşmalar arasında şunlar da bulunmaktadır: Kuzey Atlantik Anlaşması, Amerika Birleşik Devletleri ile Japonya arasında imzalanan Barış Anlaşması, Amerika Birleşik Devletleri ile Milliyetçi Çin Hükûmeti arasında imzalanan anlaşmalar, SEATO, Marshall Plânı, Federal Almanya Cumhuriyetini kuran anlaşmalar (44).

Sovyet ihtilâlinde bu yana devletler hukukunun kaynakları konusunda tanınmış Sovyet hukukçularının görüşlerini özetlemiş bulunuyoruz. Sovyet hukukçularının görüşleri Sovyet tatbikatının ışığı altında incelenince şu sonuçlara varmak mümkündür:

1. **Andlaşmalar:** İhtilâlden sonra Sovyet Devleti ile diğer devletler arasında münasebet kurabilmek için anlaşmalar aktine lüzum görülmüştür. Sovyet Devletinin tatbikatı anlaşmalara verilen önemi açıkça ortaya koymaktadır. Sovyet Devleti kuvvetlendikçe anlaşmalara verilen önem azalmamıştır. Anlaşmalar konusunda Sovyet hukukçularının görüşleri Sovyet Hükûmetinin tatbikatını izlemiş ve onu destekliyecek şekilde geliştirilmiştir. İdeolojik sebepler, Sovyetlerin egemenlik kavramına ve devletin sarîh iradesine verdiği önem, anlaşmaların mütekabiliyet vasfı ve tahsisî ve müşahhas ihtiyaçları karşılayabilmek için kullanılabilmesi, Sovyetlerin anlaşmalara verdiği önemin sebeplerini teşkil etmektedir.

2. **Milletlerarası teamül:** Paşukanis'ten sonra Sovyet yazarları devletler hukukunun ikinci, fakat gene de esas kaynaklarından biri olarak, teamülü göstermişlerdir. Sovyet hukukçuları teamülün izafî olduğunu, vazîh ve istikrarlı olmadığını iddia etmekle beraber, Sovyet Devletinin tatbikatını izliyerek, teamülü devletler hukukunun kaynaklarından biri olarak kabul etmekte fayda mülâhaza etmişlerdir. Teamül, Sovyet hukukçularının «sarîh irade» nazariyesi ile bağdaşamamakla beraber Sovyet Devleti teamülî hukukun verdiği haklardan istifade etmek istemiştir.

3. Sovyet hukukçuları, bilhassa İkinci Cihan Savaşından sonra yeni bir devletler hukuku kaynağı geliştirmeye çalışmışlardır:

(44) *Ibid.*, ss. 717-718.

Devletler hukukunun «**ana mefhumları ve prensipleri**». «**Ana mefhumlar ve prensipler**», Milletlerarası Adalet Divanı Statüsünün 38 inci maddesinin 1 (c) paragrafında öngörülen «genel hukuk prensipleri» nin Batıda tefsir edilen şeklinden çok farklı bir anlamda kullanılmıştır. Sovyetler «ana mefhumlar ve prensipler» den, milletlerarası münasebetlerde ulaşmak istedikleri hedefleri kastetmişlerdir.

4. Bazı Sovyet yazarları, devletler hukukuna tamamen siyasi açıdan bakarak, mahiyeti ve yetkisi ne olursa olsun, devamlı ve geçici **milletlerarası teşekküllerin, konferansların ve organların kararlarını**, bu kararlar devletlerce benimsendiği ve uygulandığı taktirde, devletler hukukunun bir kaynağı sayılacağını iddia etmişlerdir.

Nihayet bazı Sovyet yazarları (5) **millî mahkeme kararları**, (6) **millî kanunlar**, ve (7) **müelliflerin doktrinlerinin**, bunlar devletler tarafından benimsenerek uygulandıkları taktirde, devletler hukukunun yardımcı kaynakları sayılabileceğini ileri sürmüşlerdir. Diğer taraftan, milletlerarası nezaket ve milletlerarası ahlâk kaideleri Sovyet nazariyecileri ve tatbikatçıları tarafından reddedilmiştir.

Sovyet Devletinin kuruluşundan sonra geçen kırk yıllık zaman zarfında devletler hukukunun kaynakları konusunda Sovyet görüşünde bazı değişiklikler görülmekle beraber, mahiyeti ne olursa olsun, bir kaidenin genel devletler hukuku kaidesi sayılabilmesi için Sovyet Devletinin tasvibinden geçmesi gerektiği görüşünde hiç bir değişiklik yapılmamıştır. Bu görüşün devletler hukukunun reddine varan sonuçlar doğuracağı âşikârdır.

DEVLETLER HUKUKUNDA SOVYET GÖRÜŞÜNÜN TEMEL PRENSİPLERİ

Devletler hukukunda Sovyet görüşü bazı temel prensipler üzerine inşa edilmiştir. Bu prensiplerden bazıları devletler hukukunun genel kaideleri olmakla beraber, Sovyetler bu kaideleri mutad olmıyan bir şekilde yorumlamışlardır. Diğer bazı prensipler devletler hukukunun genel kaideleri olmayıp Sovyetler Birliğinin milletlerarası münasebetlere getirmek istediği yeniliktir. Sovyetler bunların devletler hukukunun genel kaidesi olduğunu iddia etmektedir. Devletler hukukunda Sovyet görüşünü anlayabilmek

için bu temel prensiplerden önemli olanlarına kısaca temas etmek faydalı görülmüştür.

Egemenlik ve Eşitlik

Sovyet yazarları egemenlik kavramını devletler hukukunun en önemli temel prensiplerinden biri olarak kabul etmektedirler. Egemenlik esas itibariyle nazari bir kavram olmakla beraber, Sovyetler yazarları buna pür siyasi bir kavram nazariyle bakmışlardır (45). Son yarım asırdan beri Batılı yazarlar devletler hukukunun ve geniş anlamda milletlerarası münasebetlerin gelişmesi için devletlerin egemenlik haklarından fedakârlıkta bulunmaları gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Buna mukabil Sovyet yazarları ve tatbikatçıları devleti «mutlak, üstünde başka bir otorite tanımaz, bölünmez kudret» olarak görmeyi tercih etmişler ve bu şekilde tarif ettikleri egemenlik kavramını devletin dış politika hedeflerine ulaşması için bir vasıta olarak kullanmaya çalışmışlardır. Sovyet Hükûmeti egemenlik kavramını **self-determination** prensibinin bir düsturu haline getirmiş ve milletler arasındaki teşkilatlanmayı baltalamak için kullanmıştır. Gerçekten, Sovyet Hükûmeti, bir taraftan üye olmadığı veya tasvip etmediği milletlerarası teşekkülleri, bu teşekküllerin egemenliği tehdit ettiğini ileri sürerek, takbih ederken, diğer taraftan dış politikasını yürütmek için kullanabileceği teşekküllere üye olarak katılmıştır.

Sovyet yazarlarına göre bugün milletlerarası teşekküller vasıtasıyla bir dünya devleti kurmaya çalışmak utopik bir fikirdir; çünkü böyle bir teşebbüs tarihî gelişmeye aykırı düşmektedir. Dünya devleti teşebbüsü devletlerin egemenliğini ihlâl eder ve devletler hukuku ile kurulmuş olan sistemin yıkılmasına sebep olur. Gerçek dünya federasyonunun kurulması dünya sınıfsız ve devletsiz bir cemiyet haline geldiği zaman mümkün olabilecektir (46).

Sovyet hukukçularına göre milletlerarası teşekküllerde kararların aritmetik çoğunlukla alınması devletler hukuku teorisi ve tatbikatına aykırı düşmektedir. Devletler hukuku egemen devletlerin sarîh iradeleri dışında bağlanmalarına manidir (47). Bununla beraber, Sovyet yazarları bazı hallerde egemenliğin tahdit

(45) Kelsen, *op.cit.*, s. 160.

(46) Tunkin, *op.cit.*, ss. 50-51.

(47) E. Korovin, «American Imperialism: A Threat to the Sovereignty of Nations», *Bolshevik*, No. 8, April 30, 1949. Nakleden: Rashba, *op.cit.*, unit twenty-six ss. 1-2.

edilebileceğini de kabul etmektedirler. Meselâ, Korovin bu konuda şöyle demektedir. «Cihanşümül gelişmenin bir unsuru olarak, egemenliğin korunması ve pekleştirilmesi menfaati için, mütecaviz devletlerin bu hakkının geçici olarak önemli bir şekilde sınırlandırılması zaruridir (48). Aynı hukukçuya göre, yalnız «barışsever devletler» hudutsuz egemenlik hakkına haiz olmalıdır. Ancak, hangi devletlerin «barışsever» olduğunu tayin edecek tarafsız bir organ bulunmadığı taktirde Korovin'in bu görüşünün problematik kalmaya mahkûm olduğu âşikârdır. Sovyet hukukçularının egemenlik doktrini ise böyle bir tarafsız organın kurulmasını imkânsız kılmaktadır.

Sovyet devlet adamları ve yazarları egemenlik ve eşitlikten bahsederken bu tabirlerin öngörüldüğü Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 2 ci maddesinin birinci paragrafına sık sık atıflarda bulunmuşlar ve esas itibarıyla mütenakız bir ifade taşıyan bu iki tabiri umumiyetle birlikte kullanmışlardır. Birleşmiş Milletler Andlaşmasının «Beş Büyük Devlet» e hususi haklar tanıdığı, bu sebeple de fiilî eşitsizlik yanında hukukî eşitsizliğe de yer verdiği malûmdur. Egemenliğin devletin «ana hakları» ndan biri olduğunu söyleyen Korovin bu durumu şu şekilde izaha çalışmaktadır: «Tarihte büyük devletlerin imtiyazlı mevki işgal etmesi yeni değildir. Yeni olan büyük demokratik devletlere, kendi menfaatleri için değil, fakat bütün devletlerin, bütün milletlerarası topluluğun menfaati için, milletlerarası haklarını milletlerarası vecibelerine eşit kılacak belli imtiyazlar tanımaktadır» (49). Meşhur Sovyet Hukukçusunun bu ifadesi de gösteriyor ki, Sovyet yazarları devletler hukukunun önemli bir temel kaidesi olduğunu ileri sürdükleri bir prensibi, Sovyet Devletinin menfaatleri icap ettirdiği zaman, bir kalem darbisiyle değiştirmekte tereddüt etmemektedirler.

Self - determination

Sovyet Hükûmeti ve yazarları tatbikatta ve doktrinde **self-determination** (milletlerin kendi mukadderatını bizzat tayin etmesi) ile egemenlik ve bağımsızlığın aynı şeyler olduğunu iddia etmişlerdir. Sovyet yazarlarına göre egemenlik diğer bir devlete tabi olmamaktadır; bu kavram **self-determination** hakkını da kap-

(48) Korovin, «Second World War...», *op.cit.*, s. 744.

(49) *Ibid.*, s. 746.

samaktadır (50). Aslında bu iki prensip arasında ayırım yapmak gerekir. Hukuk teorisi bakımından devletler hukuku şahıslarının hudutsuz muhtariyeti ile, devletler hukukunun şahsı olmayan bir topluluğun bir devlet kurmak için ileri sürdüğü siyasi iddialar birbirinden ayrı şeylerdir. **Self-determination** ile egemenlik ve bağımsızlığın aynı şeyler olduğu kabul edilirse, Sovyetler Birliğinde bulunan birçok milletlere **self-determination** hakkının tanınmamış olduğu sonucuna varmak gerekir; çünkü **self-determination** hakkı tanınmış olsaydı, bu milletler bağımsız olurlardı.

Sovyet yazarlarına göre **self-determination** prensibi iki amaçla gerçekleştirilmeye hizmet etmektedir: 1) Aynı etnik guruba bağlı olan, aynı dili konuşan ve aynı kültüre ve dine sahip insanların tek bir devlet içinde siyasî birlik kurması; 2) Bir topluluğun serbest olarak siyasi kaderini tayin etmesi (51), Sovyetler bu şekilde anladıkları **self-determination** prensibine dayanarak İkinci Cihan Savaşından sonraki genişleme politikasını haklı çıkarmaya çalışmışlardır. Meselâ, Doğu Polonya hakkında şöyle bir iddiada bulunulmuştur: Doğu Polonyanın ilhak edilmesi sebebi, Ukrayna ve Beyaz Rusya aslından gelen kimseleri tek siyasi birlik altında toplamaktır. Doğu Polonyanın 1921 yılında Sovyetler Birliğinden koparılıp Polonya'ya ilhaki millî **self-determination** prensibine aykırı düşmekteydi. Sovyetler Birliği bu ülkeyi ilhak etmeden önce plebisit yapmış ve halk Sovyetler Birliğine katılmaya karar vermiştir. Bu şekilde bu ülke üzerindeki Polonya iddiaları muteber olmaktan çıkmıştır (52).

Devletler hukuku bir ülkenin bir devletten diğerine plebisit yoluyla devrine cevaz vermektedir. Tarihte, bilhassa Birinci Cihan Savaşından sonra, birçok yerlerde plebisit yapılmıştır. Ancak, plebisit yaparken bazı kaidelere uymak gerekmektedir. Plebisit daima tarafsız idareciler ve gözcüler nezaretinde yürütülmüş ve hiç bir zaman ihtilâflı ülke uyuşmazlığa taraf olan devletlerden birinin askerî işgali altında iken yapılmamıştır. Doğu Polonya'da yapılan plebisitte bu kaidelerden hiç birine riayet edilmemiştir; sa-

(50) Meselâ bkz: Korovin, «The Second World War...», *op.cit.*, s. 743; V.V. Evgenyev, «Devletler Hukukunda Hukukun Søjeleri, Egemenlik ve Ademi-tecavüz», *Sovetskoe Gosudarstvo i pravo*, Mart 1955. Nakleden: Kulski, «The Soviet Interpretation of International Law», *A.J.I.L.*, 49 (1955), s. 525.

(51) George Ginsburgs, «A Case Study in the Soviet Use of International Law: Eastern Poland in 1939», *Ibid.*, 52 (1958), s. 78.

(52) *Ibid.*, s. 79.

dece fiilî bir durum halk tarafından tasvip edilmiş gibi gösterilmeye çalışılmıştır.

Diğer taraftan, 1940 yılında, Sovyet işgali altında bulunan Letonya, Litvanya ve Estonya'nın millî meclislerinde ittifakla alınan kararlar ile bu devletlerin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğine eşit üyeler olarak katıldıkları ilân edilmiştir. Aynı şekilde, 1945 yılında, Çekoslovakya ile Ukrayna S.S.C.B. arasında akdedilen bir andlaşma ile Karpat Ukraynası'nın «halkın serbest rızası alınarak» Sovyetler Birliğine katıldığı bildirilmiştir (53). İkinci Cihan Savaşından sonra Sovyetler Birliği buna benzer yollardan diğer bir çok ülkeleri daha ilhak etmiştir. Sovyet hukukçularına ise bu ülkelerin devletler hukukuna uygun bir şekilde ilhak edildiğini ispat görevi düşmüştür.

Sovyet hukukçularından Tunkin'e göre **self-determination**, ayrı sistemleri benimsemiş olan devletlerin birlikte yaşadıkları devrede devletler hukukunun en önemli prensiplerinden biri haline gelmiştir. Sovyetler bu prensibi kendi iç hukukunun bir parçası yaptıktan sonra şimdi de devletler hukukuna mal etmeye çalışmaktadırlar. Sovyet Devleti bu prensibi, eskiden olduğu gibi, yalnız «medeni Devletlere» değil, bütün milletlere uygulamayı arzu etmektedir. (54). Tunkin'in bu izahatı, Komünist Partisinin disiplinine tabi olmıyan bir kimse için tatmin edici olmaktan çok uzaktır. Sovyet yazarları için **self-determination** ile bağımsızlık aynı şeyi ifade ettiğine göre, Sovyet iç hukukunun bir parçası olduğu iddia edilen bu prensip uygulanmış olsaydı, Sovyetler Birliğinde bulunan bütün milletlerin bağımsız birer devlet olmaları gerekirdi.

İrade Nazariyesi; Sovyet Görüşü

Sovyet hukukçuları devletler hukukunun bağlayıcılık ve mecburilik vasfını izah ederken aksiyom olarak yalnız devletin serbest olarak ifade edilmiş iradesini almaktadırlar. Gerçekten, ilk sosyalist devletin egemenlik kavramına verdiği önemi başka türlü izah etmek imkânsız olurdu. Devletler hukukunun mecburiliği irade nazariyesi ile izah edilince, bu nazariyenin mantıkî sonucunu da kabul etmek gerekir. Bu görüşün tabii sonucu şudur: Her devlet

(53) S.V. Molodtsov, «Devletler Hukukunda Bazı Ülke Meseleleri», *Sovetskoe Gosudarstvo i pravo*, 1954 (No. 8). Nakleden: W.W. Kulski, «The Soviet Interpretation of International Law, *A.J.I.L.*, 49 (1955), ss. 530-532.

(54) Tunkin, *op.cit.*, s. 67.

iradesi devam ettiği müddetçe devletler hukuku ile bağlı kalır. Bu mesele anlaşmalar hukuku bakımından hususi bir önem taşımaktadır. Andlaşmaya taraf olan bir devlet tek taraflı tasarruf ile andlaşmaya son verebilecektir. Fakat modern Sovyet hukukçuları bu sonucu kabul etmemektedirler. Aksine, andlaşmalara riayet ve andlaşmaların kutsiyeti bugün Sovyet doktrininde ve tatbikatında önemle savunulmaktadır. (55). Bu çıkmazı halletmek için Sovyet hukukçuları tabii hukuka benzer görüşler ortaya atmışlardır. Bu hukuksular barış, eşitlik, adalet ve hürriyet gibi «objektif» mefhumlara dayanarak, Sovyet Devletinin diğer devletlerce kabul edilmiş hukuk kaidelerini değiştirmek veya reddetmek hakkını haiz olduğu faraziyesinden hareket etmektedir; bu hak yalnız Sosyalist Devlete tanınmıştır. (56).

Devleti yalnız sarih iradesi bulunduğu taktirde bağlı saymak - bir devlet için yalnız o devletin taraf olduğu andlaşmaları hukuk kaynağı olarak kabul etmek - devletler hukukunu inkâr etmekten başka bir şey değildir. Bugün devletler hukuku kaidelerinin önemli bir kısmı teamülî kaideler mahiyetindedir. Devletlerin tatbikatının bir kısmı kanun - andlaşmalara konu olmakla beraber, bu andlaşmalar yalnız âkitleri bağladığı gibi, siyasî görüşleri telif ettiği için değişmelere uğramaktadır. Gerçek hukuk, fâni kanunların aksine, indî fikirlerden bağımsız olarak, cemiyetin ihtiyaçlarına cevap vermek için tedricî ve mantikî bir şekilde doğan ve gelişen mustakar kaidelerden müteşekkildir; yani bunlar **necessitas juris**'dir (57).

Neden Sovyetler Birliği devletler hukukunu bir andlaşmalar hukuku olarak görmeyi tercih etmektedir? Bunun biri tatbikat, diğeri de teori ile ilgili iki cevabı vardır. Tatbikat ile ilgili cevabı şudur: Geçmiş ile ilgisini inkâr eden yeni bir devlet doğmuştur. Sovyet Devleti, Çarlık Rusyası ile ilgisini reddederek, Çarlık Hükümetinin vecibelerinden sıyrılmak istemiştir. Teori ile ilgili cevabı şudur: Sovyet Devleti hem kendi ülkesi içinde, hem de dün-

(55) San Francisco Konferansında Sovyet delegesi, Birleşmiş Milletler Andlaşmasına, anlaşmaların tadili hakkında bir hüküm konulması teklifine şiddetle itiraz etmiştir. Sovyet delegesi, böyle bir hükmün anlaşmaların kutsiyeti ve devletlerin egemenliği ile bağdaşamayacağını ileri sürmüştür: *United Nations Conference on International Organizations, Documents, Vol. 9, ss. 138-139.*

(56) Schapiro, *op.cit.*, ss. 282-283.

(57) Philip Marshall Brown, «The Russian Soviet Union and the Law of Nations», *A.J.I.L.*, 28 (1934), ss. 733-736.

yada bir sınıf mücadelesi bulunduğu faraziyesinden hareket etmektedir. Devletler hukuku kapitalist nizamın bir yaratığıdır. Sovyetler, hudutları bulunmayan üniversal sınıfsız bir cemiyetin doğmasını beklemektedirler. Böyle bir cemiyet kuruluncaya kadar sosyalist devletlerle kapitalist devletler arasındaki münasebetler, tarafların serbest iradelerinin mahsulü olan andlaşmalar ile düzenlenmelidir. Bununla beraber, sosyalist devletler tatbikatta teamülî kaidelerin tanıdığı imkânlardan da istifadeyi ihmâl etmiyerek oportünist bir siyaset gütmüşlerdir.

Pacta sunt servanda ve rebus sic stantibus Prensipleri

Sovyet Hükûmeti 28 Ocak 1918 tarihinde yayınladığı bir emirname ile, cinsî ne olursa olsun, Çarlık Rusyasının borçlarını kabul etmediğini ilân etmiştir. Bu emirname Sovyet hukukçuları için savunulması kolay olmıyan bir durum yaratmıştır. Bu konu hakkında yazan Korovin daha önce başka devletlerin de bu şekilde hareket ettiğini ileri sürmüş ve Sovyet Hükûmetinin davranışını **rebus sic stantibus** prensibi ile izaha çalışmıştır. Korovin şöyle demektedir: Milletlerarası andlaşmalar bir devlet içinde câri sosyal nizamın ihtiyaçlarını karşılamak için imzalanırlar. Bu nizam devam ettiği müddetçe **pacta sunt servanda** prensibi gereğince bu andlaşmalara riayet edilmesi gerekir. Fakat sosyal bir ihtilâl sonunda devlet idaresini eline geçiren sınıf devletin ekonomik bağlarını ve iç ve dış politikaya hâkim prensipleri değiştirirse, eski nizamın ihtiyaçlarını karşılamak için akdedilen andlaşmalar feshedilmiş sayılır. Halkı boyunduruk altında tutmak için yapılan borçların, nihayet hürriyetine kavuşan halk tarafından ödenmesini talep etmek, milletlerin eşitliği prensibine aykırı düşer (58). Görülüyor ki, Korovin, Sovyet Devletinin Rus İmparatorluğuna halef olduğunu reddetmeden, bir devlette iktidara hâkim olan sınıfın değişmesi ile devletin borçlarından sıyrılabileceğini iddia etmiştir. Korovin **rebus sic stantibus** prensibinin yalnız bir durumda, sosyal bir ihtilâl sonunda hükûmetin değişmesi halinde, tatbik edilebileceğini kabul etmektedir. Şartlarda vuku bulunan değişiklikler bu prensibin uygulanmasını haklı çıkarmıyacaktır. Gerçekten, Çarlık Hükûmeti borçları meselesinin görüşüldüğü 1922 tarihli Cenova Konferansında Sovyet Delegeleri Korovin'in bu görüşüne benzer iddialarla eski rejimin borçlarını devralmayı reddetmişlerdir.

(58) Eugene A. Korovin, «Soviet Treaties and International Law», *Ibid.*, 22 (1928), s. 763.

Profesör Kozhevnikov Sovyet Devleti ve Hukuku dergisinin Mart 1954 sayısına yazdığı «Milletlerarası Andlaşmalarla İlgili Bazı Nazarî ve Tatbikî Meseleler» başlıklı bir makalede, Sovyet Hükümetinin tatbikatını izliyerek, *pacta sunt servanda* prensibine temas etmekte ve «eşit» andlaşmalara riayetin devletler hukukunun temel kaidelerinden biri olduğunu belirtmektedir (59). Müellif «eşit» andlaşmalardan neyi kastettiğini açıklamamaktadır. Bu tabir çeşitli yorumlara müsaittir. Barış andlaşmaları eşit olmıyan andlaşmalar değil midir? Barış andlaşmaları çoğu zaman galip devletler tarafından mağlûp devletlere dikte ettirildiğine göre, eşit andlaşmalar sayılmamak gerekir. Fakat, Kozhevnikov bu tefsiri kabul etmemekte ve Lenin'den naklen şöyle demektedir: Andlaşmalar yalnız eşit olanlar arasında aktebilir; eşit olmıyan andlaşmalar da bu andlaşmaya taraf olan devletlerce denonse edilebilirler (60). Bu tefsir kabul edilirse Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa müttefikleri arasında imzalanan andlaşmaları muteber saymamak gerekir. Kozhevnikov, *rebus sic stantibus* prensibinin «mütecaviz» devletler tarafından dış politikanın bir aleti olarak kullanıldığı belirtmektedir. Sovyetler Birliği 1945-1946 tarihlerinde Kars ve Ardahan'ı talep etmekle 16 Mart 1921 tarihli Türk - Sovyet Andlaşmasını ihlâl etmiş olmuyorlar mıydı? Bu misale Sovyet tatbikatından alınan diğer birçoklarını eklemek mümkündür.

İnsan Hakları

İnsan hakları ve ana hürriyetlerinin milletlerarası tedbirlerle korunması modern devletler hukukunun önemli meselelerinden biri olmuştur. Devlet ile fert arasındaki münasebetlerde adalet prensiplerine riayet edilmediği taktirde, milletler arasındaki münasebetlerde devamlı bir barış sağlanamayacağı tabiidir. Devletin egemenliği ile yakın ilgisi sebebiyle, insan haklarının milletlerarası yollardan korunması devletler hukukunun girift bir konusunu

(59) W.W. Kulski, «The Soviet Attitude Toward International Law and Relations», *Ibid.*, 48 (1954), s. 640.

(60) *Ibid.*, ss. 641-642. Sovyet hukukçularından S.B. Krylov, 27 Mayıs 1957 tarihli *Izvestia* (sahife 5) gazetesinde yazdığı «İthamı Karşı Tarafa Yönelmek» başlıklı bir makalede *pacta sunt servanda* prensibine riayet edilmediği taktirde devletler hukukunun yerini kuvvetin alacağını belirtmektedir. Bu makale, Stanford Üniversitesi Hoover Enstitüsü Kütüphanesi tarafından Sovyet Hükümeti ve Andlaşmalar, 1917-1952» konusunda hazırlanan etüde cevap vermek için yazılmıştır. Bu makalenin İngilizce metni için bkz: *Ibid.*, 51 (1957), ss. 771-773.

teşkil etmiştir. İnsan hakları andlaşmalar akdi suretiyle teminat altına alındığı zaman dahi bu andlaşmaların uygulanması bir çok güçlükler ortaya çıkarmıştır. Bu güçlükleri doğuran en önemli sebep, devletlerin değişik hukuk sistemlerine malik bulunmaları ve egemen haklarından fedakârlıkta bulunmayı kabul etmemeleridir.

Sovyet hukuk sistemi Avrupa hukuk sisteminin ferdiyetçi geleneginden ayrılmaktadır. Sovyet hukuk sisteminde fert ve azınlık hakları, Batıda anlaşılan şekilde, mevcut değildir. Sovyet Anayasasında ferdin haklarını korumaya matuf hükümler bulunmakla beraber, bu haklar kollektif menfaatlerin gerektirdiği imkânlar ölçüsünde tanınmaktadır. Marksist felsefe fert menfaatlerinin yalnız sosyalist cemiyetlerde korunabileceğini kabul etmektedir (61)

İnsan haklarının milletlerarası teminatı konusunda Sovyet görüşü tenakuzlarla doludur. Sovyetler, bir taraftan, fertlerin korunması ve haklarının teminat altına alınmasını savunurken, diğer taraftan, egemenlik doğmasına aşırı bağlılıkları sebebiyle, fertlerin devletler hukukunun şahsı olmasına ve haklarının milletlerarası yollardan korunmasına engel olmaktadır. Sovyet devlet adamları ve hukukçuları fertlerin devletler hukukunun şahsı olarak kabul edilemeyeceğini muhtelif vesilelerle ifade etmişlerdir. (62). Eğer fertler devletler hukukunun şahsı değilse, fertlerin hakları ve vecibeleri yalnız devletin aracılığı ile bahis konusu olabilir. Bu sebeple Sovyetler insan haklarının yalnız devlet tarafından teminat altına alınabileceğini iddia etmişlerdir. (63).

Fertlerin devletler hukukunun şahsı olamayacakları doğru değildir. Çünkü, devletler hukukunda, bilhassa andlaşmalar yoluyla devletin aracılığı olmaksızın, fertlere doğrudan doğruya birçok haklar tanımak mümkündür. Bu hakların korunması ve devlet tarafından ihlâline mani olmak için milletlerarası mahkemeler kurmak mümkündür. Bu mahkemeler, insan hakları devlet tarafından ih-

(61) Stalin, *Leninism*, (10th Russian edition), s. 602. Nakleden: Edward Hallett Carr, *The Soviet Impact on the Western World*, The Macmillan Company, New York, 1949, s. 102.

(62) Meselâ, Sovyet delegesi Koretski'nin Birleşmiş Milletler Devletler Hukuku Komisyonunun 1 inci oturumunun 9 uncu toplantısında bu konuda söylediklerine bkz: U.N., G.A., Doc. A/CN.4/SR 9, s. 11, 25 Nisan 1949.

(63) Sovyet delegesi Vişinski'nin Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Demeci ile ilgili konuşmasına bkz: O.R., G.A. Plenary Meeting, 10 Aralık 1948, 183 üncü toplantı, s. 180.

lâl edildiği takdirde devletin tasarrufunu hükümsüz kılabilirler ve müeyyide uygulayabilirler. Andlaşmalar ile mahkeme kararlarını infaz edecek mekanizma da kurulabilir Gerçekten, insan haklarının milletlerarası teminata alınması için en iyi yol da budur. Çünkü bu haklar devletin hareket serbestliğini sınırladığından yalnız devlet tarafından ihlâl edilebilirler. Bu sebeple, devleti hem hâkim, hem de anlaşmazlığa taraf durumunda olmaktan sıkarmak lâzımdır.

Sovyetler insan haklarının milletlerarası tedbirlerle korunmasına itiraz ederken aynı zamanda bu hakların milletlerarası alanda koruyucusu gibi davranarak politik emellerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Sovyetlere göre Doğu Polonya ülkesinin ilhak sebeplerinden biri, bu ülkede yaşayan Ukrayna ve Beyaz Rus halkını baskı rejiminden kurtarmak ve bu halka barış içinde bir hayat temin etmek idi (64).

Devletler Hukukunun Şahısları

Sovyet hukukçularına göre devletler hukukunun tek bir şahsı vardır: Devlet. Sovyet hukukçuları Batıda, bilhassa son çeyrek asırdanberi gelişen yeni görüşe katılmamaktadırlar. Batılı yazarlar bugün, devletten başka fertlerin ve milletlerarası teşekküllerin de devletler hukukunun şahsı olduğunu kabul etmektedirler. Milletlerarası tatbikat da bu yönde gelişmiştir.

Yalnız devletleri devletler hukukunun şahsı sayılacak olursa, devletler hukukunun fertlere ve milletlerarası teşekküllere haklar tanımaması ve vecibeler ve sorumluluklar yüklememesi gerekecektir. Bu görüş İkinci Cihan Savaşı öncesine kadar birçok Batılı yazarlar tarafından da savunulmuştu. Fakat savaştan sonra, savaş sorumlulukları, hususi bir andlaşma ile, devletler hukukunu ihlâl ettikleri için yargılanmışlardır. Ayrıca yeni kurulan birçok milletlerarası teşekküllere de daha önce yalnız devletlere tanınan yetkiler tanınmıştır. Bu olaylar hemen hemen bütün Batılı hukukçuları, devletten başka fertlerin ve milletlerarası teşekküllerin de devletler hukukunun şahsı olduğu hususunda birleştirmiştir. Diğer taraftan, Sovyetler Birliği 8 Ağustos 1945 tarihli Londra Andlaşmasına taraf olmakla beraber -bu Andlaşmada fertlerin devletler hukukunu ihlâlden dolayı şahsî cezaî sorumlulukları öngörülmektedir- Sovyet hukukçuları fertlerin devletler hukukunun şahsı olamayacağını iddia etmektedirler. Bu hukukçulara göre

(64) George Ginsburgs, *op. cit.*, s. 77-78.

harp suçlarına uygulanan hukuk Andlaşmaya taraf olan dört devletin millî hukuku idi. Birleşmiş Milletler Devletler Hukuku Komisyonunun birinci oturumunun 29 uncu toplantısında Sovyet temsilcisi Koretski Londra Andlaşması hakkında şöyle demiştir: Fertler devletler hukukunun - milletlerarası ceza hukuku da dahil - şahsı değildir. Bazı harp suçluları yargılandıkları için fertlerin devletler hukukunun şahsı olduğunu söylemek yanlış olur; çünkü mahkemede temsil edilen dört devlet Almanya'nın egemenliğini devralmışlardı. Bu dört devlete suçluları yargılamak yetkisi veren millî egemenliktir (65).

Almanya'yı işgal eden dört devletin Alman Hükûmeti yerine kaim oldukları doğrudur. Ancak bundan, Londra Andlaşmasının dört devlet arasında Alman Hükûmetini temsilen imzalanmış olduğu sonucunu çıkarmak yanlış olur. Diğer taraftan, Londra Andlaşması yalnız Alman harp suçlularını yargılamak için değil, fakat «Avrupa Mihver Kuvvetleri Harp Suçlularını» yargılamak için imzalanmıştı. Böyle bir andlaşmanın devletler hukuku vasfını taşıdığı âşikârdır (66).

Sovyet devletler hukuku yazarlarının fertleri devletler hukukunun şahsı olarak kabul etmemelerinin sebebi oldukça basittir. Bu sebeplerden biri Sovyet sistemi ile ilgilidir; Sovyet sisteminde fertler her hususta devlete madûn ve tabidirler. Diğer bir sebep de, yukarıda temas ettiğimiz gibi, insan haklarının milletlerarası teminatı ile ilgilidir. Bu konuyu yukarıda incelediğimiz için burada tekrar ele almıyoruz.

«Barış İçinde Birlikte Yaşama» (Peaceful Co-existence)

Sovyet hukukçularına göre Sovyet Devleti doğduktan sonra «barış içinde birlikte yaşama» prensibi devletler hukukunun en önemli kaidelerinden biri olmuştur (67). «Barış içinde birlikte yaşama» tabiri Sovyet liderleri tarafından ihtilâlin başından beri kullanılmaktadır. Bununla beraber, bu tabir milletlerarası alanda ilk defa 1954 tarihinde Hindistan ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında Tibet'in statüsü hakkında Pekin'de imzalanan Andlaşmanın

(65) U.N., G.A., Doc. A/CN.4/SR 29, s. 8

(66) Kelsen, *op.cit.*, s. 178.

(67) Tunkin, *op.cit.*, s. 52.

dibacesinde zikredilmiştir (68). Bu Andlaşmada «barış içinde birlikte yaşama», diğer dört prensipten sonra, beşinci prensip olarak yer almıştır. Diğer dört prensip şunlardır: Âkit devletlerin ülke bütünlüğüne ve egemenliğine saygı; tecavüz etmeme; iç işlere müdahale etmeme; eşitlik ve karşılıklı menfaat. Bu dört prensibe; «barış içinde birlikte yaşama» prensibinin de ilâvesiyle, Komünist devletlerle bazı devletler arasında «Panç Şila» tabir edilen beş prensip ortaya çıkmaktadır (69). «Barış içinde birlikte yaşama», Hindistan ile Çin arasındaki 1954 yılında imzalanan andlaşmadan sonra, Doğu bloku devletleriyle tarafsız Asya devletleri arasında akdedilen diğer bazı andlaşmalara da konulmuştur. 1955 yılında Bandung'da toplanan konferansta bu prensibin milletlerarası münasebetleri tanzim eden prensiplerden biri olduğu ilân edilmiştir (70).

Komünist bloka dahil devletler 1954 yılından itibaren «barış içinde birlikte yaşama» konusunda müşterek çalışmalar yapmak için Batılı devletlere tekliflerde bulunmuşlar ve bu meseleyi bazı milletlerarası teşekküller ve cemiyetlerin gündemine koydurmaya muvaffak olmuşlardır. Diğer taraftan, Batılı devletler, bu teklife esas itibariyle itiraz etmemekle beraber, «barış içinde birlikte yaşama» tabiri yerine «barış içinde işbirliği» (**peaceful co-operation**) tabirinin kullanılmasını tercih etmişlerdir. Batılı devletler, barış içinde işbirliği yapılmadığı takdirde, beraber yaşamanın da mümkün olamayacağını ileri sürmüşlerdir (72). Tabir meselesi Doğu ile Batılı devletler arasında bir prestij meselesi olmuştur.

Beş prensip 1954 yılında ortaya atıldıktan sonra bu konu ile ilgili en önemli olay, «barış içinde birlikte yaşama» meselesinin, Doğu bloku devletlerinin teklifi ve tarafsız bazı devletlerin teşviği ile, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun onikinci oturumunun

(68) Bu Andlaşmanın metni için bkz: Keesing's Contemporay Archives, 1952-1954, s. 13588. «Barış içinde birlikte yaşama» mefhumunun bir tarihçesi için bkz: Communication of M. Henri Cochaux, *International Law Association, Report of the Forty-Eighth Conference*, New York, 1958, ss. 468-484.

(69) R.H. Fifield, «The Five Principles of Peaceful Co-existence», *A.J.I.L.*, 52 (1958), s. 504-505. Hindistan Başbakanı Nehru'ya göre «Panç Şila» tabiri Sanskritçedir ve Budhizm'de fertlerin davranışı ile ilgili beş ahlâk kaidelerini ifade için kullanılmaktadır. *Ibid.*

(70) John N. Hazard, «Codifying Peaceful-existence», *Ibid.*, 55 (1961), s. 110.

(71) John N. Hazard, «Legal Research on Peaceful Co-existence», *Ibid.*, 51 (1957) s. 63.

gündemine konulması ve görüşülmesi olmuştur. Genel Kurul, 14 Aralık 1957 tarihli toplantısında, 77 lehte ve 1 çekimser (Milliyetçi Çin) oyla, üç tarafsız devletin (Hindistan, Yugoslavya ve İsveç) teklif ettiği karar suretini kabul etmiştir. Genel Kurulun kararında, **inter alia**, devletler arasındaki münasebetlerde «dostane» ve «barışçı» yolların takip edilmesi ve bu münasebetlerin «işbirliği»ne dayanması derpiş ediliyordu (72). Kararda, ne Doğu bloku, ne de Batılı devletlerin teklif ettiği tabirler kullanılmayarak, uzlaştırıcı bir yol takip edilmiştir.

«Barış içinde birlikte yaşama» Devletler Hukuku Cemiyeti'nin de (**International Law Association**) 1956 yılından beri üzerinde çalışmakta olduğu bir konudur. Cemiyetin 1956 yılında Hamburg'da toplanan 49 uncu Konferansında bu prensibin kodifikasyonu 1961 - 1962 yıllarında ele alınacak en önemli konu olarak seçilmiştir (73).

«Barış içinde birlikte yaşama» prensibinin mânasına gelince: Sovyet Dışişleri Bakanlığı müşavirlerinden G.I. Tunkin bu tabirin mânasını şu şekilde izah etmektedir: Kapitalist ve sosyalist olmak üzere birbiriyle taban tabana zıt iki sosyal sisteme ayrılmış bulunan dünya devletleri arasındaki münasebeti tanzim eden genel bir devletler hukukunun bulunduğuna şüphe yoktur. Sovyet hukukçuları bu görüş üzerinde ittifak etmişlerdir. Kruçev'in Şubat 1956 da Komünist Partisinin 20 inci Kongresinde verdiği demeçte belirttiği gibi, kapitalist sistemin taşıdığı tehlikeli tohumlar harbi mukadder kılmamaktadır; çünkü, barış içinde beraberce yaşamayı mümkün kılan kuvvetli objektif ve sübjektif faktörler bulunmaktadır. Barışı korumak mümkün olmaktadır, çünkü harp o derece tahripkâr olacaktır ki halk kapitalist sistemin yaşamasını tasvip etmeyecektir. Bu sebeplerle kapitalist ve sosyalist sistemlerin beraberce yaşaması mümkün olmaktadır. (74). Tunkin'in bu ifadesinden anlaşılacağı gibi, sosyalist devletler «barış içinde birlikte yaşama» yı kapitalist sistemin çökmesini bekledikleri bir devrede kapitalist ve sosyalist devletler arasındaki münasebetlere uygulanacak bir prensip olarak görmektedirler. Diğer taraftan, Batılı devletler ve hukukçular bu devreyi gesici

(72) Kararın metni için bkz: A/3802.

(73) John N. Hazard, «Codifying.....», *op.cit.*, ss. 109-110.

(74) G.I. Tunkin, «Devletler Hukuku ve Barış İçinde Birlikte Yaşama», *Sovetskoe Gosudarstvo i pravo*, 1956 (No. 7). Nakleden: Hazard, «Legal Research.....», *op.cit.*, ss. 69-70.

bir devre olarak kabul etmediklerinden, «beraber yaşama» tabiri yerine «işbirliği» tabirinin kullanılmasını tercih etmişlerdir. (75). Bununla beraber, «barış içinde birlikte yaşama» Sovyetler Birliği tarafından barış için yegâne yol -harpten kurtulmanın yegâne çaresi- olarak tanıtıldığı için, bu tabir bir çok kimseler tarafından değiştirilmeden kullanılmaktadır.

«Barış içinde birlikte yaşama» prensibi kodifiye edilirken Batılı hukukçular ile, Marksist felsefenin tesiri alındaki Doğulu hukukçular arasında bu prensibin mahiyeti hakkında bir çok görüş ayrılıkları belireceğine şüphe yoktur. Doğulu hukukçular, devletin egemenliği, milletlerin kendi mukadderatını bizzat tayin etmeleri, Doğu ile Batı arasında serbest ticaret gibi Doğu bloku tarafından ötedenberi ileri sürülen «kaideleri», bu «kaidelerin» tefsir serbestliğini mahfuz tutmak şartıyla, «barış içinde birlikte yaşama» prensibi içine ithal etmeye çalışacaklardır. Sovyet Hükûmeti için bir propaganda vesilesi teşkil edecek olan bu çalışmalar, Birleşmiş Milletler insan hakları sözleşmelerinin hazırlanması için yapılan çalışmalarda olduğu gibi, sürüncemede kalacak, belki de sonunda bu işten vazgeçilecektir. Eğer kodifikasyon çalışmaları *status quo*'nun muhafazası istikametinde gelişirse, gene bazı güçlüklerin ortaya çıkması muhtemeldir. Bazı kimseler halihazır durumda bir değişiklik yapılmadan barışın gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu düşünebilirler. Milliyetçiler için bağımsızlık, Marksistler için dünya hâkimiyeti, Jefferson tipi demokrasiye inananlar için de komünist cephesinin gerilemesi gerçek bir barışın sağlanması için zaruri görülebilir.

Bununla beraber, kodifikasyon çalışmaları müspet bir sonuca ulaşmasa dahi, bu çalışmaların öğretici olacağı şüphesizdir. Bu çalışmalar sonunda barış için basit bir formülün bulunmadığı bir kere daha ortaya çıkacaktır. Kodifikasyon çalışmaları bilhassa bağımsızlığını yeni kazanmış devletler vatandaşları için faydalı olabilir. Bu kimseler bu teklifin Sovyetler tarafından propaganda sebebiyle ortaya atıldığını öğrenmek fırsatını bulacaklardır.

(75) Bu konuda UNESCO Genel Konferansında cereyan eden münakaşaların bir hülâsası için bkz: Hazard, *Ibid.*, ss. 63 vd.

S O N U Ç

Devletler hukukunda Sovyet görüşü kısaca şöyle özetlenebilir: Devletler hukuku egemen devletlerin sarîh iradesi mahsulüdür. Kapitalist devletler arasında mer'î devletler hukuku kaidelerinden bazıları, Sovyet Devleti tarafından da kabul edilmektedir. Sovyetler tarafından kabul edilmeyen kaideler genel devletler hukuku kaidesi sayılmazlar. Sovyetler «adalet» prensipleri ile bağdaşabilen kaideleri kabul etmekte, bağdaşamıyanları reddetmektedir. Görülüyor ki, devletler hukukunu bu şekilde anlıyan Sovyetler, bu devletin taraf olduğu milletlerarası meselelerde aynı zamanda karar veren organ durumunda olmak istemektedirler. Gerçekten, Sovyet Hükûmeti taraf olduğu uyuşmazlıkların milletlerarası mahkemelere getirilmesine daima itiraz etmiştir. (76). Sovyetler Birliği Milletlerarası Adalet Divanı'nın mecburi kazasını kabul etmediği gibi, uyuşmazlıkların yargı yolu ile çözülmesi hakkında andlaşmalara konulan hükümlere de daima ihtirazî kayıt dermeyan etmiştir.

Sovyet devletler hukuku yazarlarının görevi devletler hukukunun tarafsız bir tefsirini yapmak ve bu hukuk dalına katkılarda bulunmak değildir. Bu hukukçuların esas görevi, sözde hükûkî iddialarla, Sovyet dış politikasında hukuka riayet edildiği hususunda sokaktaki adamı iknaya çalışmaktır. Sovyet devletler hukuku görüşünün karakteristik vasıflarından biri hukuk ile politikanın karıştırılmış olmasıdır. Sovyet diplomatları devletler hukukunu Komünist Partisinin propandasını yapmak için kullanmakta virtüyoz olduklarını her fırsatta ispat etmişlerdir. Sovyetler Birliği eski Dışişleri Bakanlarından Vişinski, Sovyet devletler hukuku yazarlarını Batılı meslekdaşlarına karşı daha «mütecaviz» olmaya ve devletler hukukunu Sovyet politikasının ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tefsir için Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği yapmaya davet etmiştir. (77). Sovyet yazarlarının bu hususta âzami gayreti sarfettikleri yazmış oldukları eserlerde açıkça görülmektedir.

(76) Milletlerarası Adalet Divanı'nın mecburi kazası hakkında San Francisco Konferansında cereyan eden görüşmelerde Sovyet delegelerinin tutumu için bkz: *United Nations Conference on International Organization, Documents*, Vol. 14, s. 151.

(77) «Sovyet Hukuk İlminin Bazı Meseleleri», *Sovetskoe Gosudorstvo i pravo*, Nisan 1953. Nakleden: W.W. Kulski, «Soviet Attitude Toward International Law and Relations», *A.J.I.L.*, 48 (1954), ss. 148-149.